

Pirkko Repo

SIJAISVANHEMPIEN KOKEMUSTA
ETSIMÄSSÄ
– mitä väkivaltaa kokenut lapsi tuo
sijaisperheeseen

Opinnäytetyö
Sosionomin koulutusohjelma

Joulukuu 2010

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	<p>Opinnäytetyön päivämäärä</p> <p>8.12.2010</p>
<p>Tekijä(t) Pirkko Repo</p>	<p>Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)</p>
<p>Nimeke</p> <p>Sijaisvanhempien kokemusta etsimässä – mitä väkivaltaa kokenut lapsi tuo sijaisperheeseen</p>	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyöni liittyy Viola – väkivallasta vapaaksi ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hankkeeseen. Kvalitatiivisen tutkimukseni tavoitteena oli kartoittaa sijaisvanhempien kokemuksia sijoitettavien lasten kohtaamasta väkivallasta hankkeen kehittämistyötä ajatellen. Tutkin työssäni muun muassa sitä, ovatko sijoitetut lapset joutuneet kohtaamaan väkivaltaa ennen sijoitusta, millaisia haasteita lasten kokemukset tuovat sijaisperheisiin ja kuinka sijaisvanhemmat kokevat pystyvänsä vastaamaan niihin.</p> <p>Keräsin materiaalin teemakyselyllä ja haastattelemalla. Analysoin vastaukset fenomenologis-hermeneuttista tutkimusprosessia mukaillen. Pyrkimyksenä oli löytää sijaisvanhempien omakohtainen kokemus ja kehittämistarpeet. Tavoitteena oli myös nostaa lasten kokemaa väkivaltaa näkyviin.</p> <p>Teoriaosuudessa käsittelen väkivaltailmiötä yleisesti sen eri muotojen ja selitysmallien kautta sekä trauman ja väkivaltatyön näkökulmasta. Luon katsauksen lapsen kehitykseen psykososiaalisen kehitysteorian ja kiintymyssuhdeteorian kautta. Avaan lastensuojeluprosessia lastensuojelulain kautta. Käsittelen myös vanhemmuutta yleisesti sekä sijaisvanhemmuutta ja siihen liittyviä yhteistyötahoja.</p> <p>Aineistoni perusteella väkivaltakokemukset ovat hyvin tavallisia sijoitettujen lasten elämässä. Lapset myös oireilevat paljon, ja lasten tuen tarpeet asettavat lisäkoulutusvaatimuksia sijaisvanhemmille. Sijaisvanhemmat kokevat olevansa ennen kaikkea vanhempia kaikille lapsilleen. Aineistoni mukaan sijaisvanhemmat haluavat jakaa omassa perheessään sitä hyvää, mitä itse ovat kokeneet omassa lapsuusperheessään, väkivaltaa he eivät hyväksy missään muodossa. Lasten haasteellisuus uuvuttaa, ja sijaisvanhemmilla on paljon tuentarpeita sekä kehittämisehdotuksia helpottamaan omaa työtään. Varsinkin ensimmäisen lapsen kanssa avun hakeminen on vaikeaa. Yhteistyötahoja on paljon, sosiaalityöntekijä on olennaisin yhteistyökumppani, mutta tämän tavoittaminen on usein vaikeaa. Tärkein tuki on oma puoliso ja läheiset, mutta tarvetta ammatilliselle tuellekin olisi paljon. Sijaisvanhemmat toivovat muun muassa tietoa auttavista tahoista, apua avun tarpeen arvioimiseen sekä esimerkiksi työnohjauksellista tukea omaan jaksamiseensa.</p>	
<p>Asiasanat (avainsanat)</p> <p>väkivalta, trauma, lastensuojelu, sijaishuolto, vanhemmuus, sijaisvanhemmuus, kokemuksellisuus</p>	
<p>Sivumäärä</p> <p>67 + 9</p>	<p>Kieli</p> <p>suomi</p>
<p>Huomautus (huomautukset liitteistä)</p>	
<p>Ohjaavan opettajan nimi</p> <p>Johanna Hirvonen</p>	<p>Opinnäytetyön toimeksiantaja</p> <p>Viola – väkivallasta vapaaksi ry ja Pelastakaa lapset ry: Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hanke</p>

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	<p>Date of the bachelor's thesis</p> <p>December 8th, 2010</p>	
<p>Author(s)</p> <p>Pirkko Repo</p>	<p>Degree programme and option</p> <p>Degree programme in Social Services, Bachelor of Social Services</p>	
<p>Name of the bachelor's thesis</p> <p>Looking for foster parents' experiences – what does a violence experienced child bring to a foster family</p>		
<p>Abstract</p> <p>My bachelor's thesis is a part of Viola – väkivallasta vapaaksi ry's (free from violence ra) and Save the Children Finland the experiences out to the open, the development of violence related work in foster care -project. The aim of this qualitative study was to map out the experiences of foster parents from foster children's for the project's development work. I studied among the other things, if the foster children have met violence before they come to foster care, how it affects the foster family and what kind of challenges it brings to them.</p> <p>The materials were collected by a theme inquiry and by an interview, for the analysis a phenomenologist-hermeneutic study structure was used. The aim was to find out foster parents' subjective experiences and their development needs, the aim was also to bring the children's experiences of violence out to the open. In the theory part I discuss violence, trauma, violence related work, child's growth and development, parenting, child welfare and foster care.</p> <p>The results of the study show that experiences of violence are common among foster children; they have many symptoms because of that. That gives many kinds of challenges to the foster family. The foster parents are uncertain particularly with the first foster child what is normal, when they must ask for professional help or who can help them. Because of that the foster parents feel that they need more professional education, although they feel their primary task is to be mother and father. They have many collaboration partners, a social worker is the most needed but very difficult to reach. The most important support is their own spouse or relatives and friends but they also need professional help for their own well fare, for example supervision of work.</p>		
<p>Subject headings, (keywords)</p> <p>violence, trauma, child welfare, foster care, parenting, foster parenting, experience</p>		
<p>Pages</p> <p>67 p. + app. 9 p.</p>	<p>Language</p> <p>Finnish</p>	<p>URN</p>
<p>Remarks, notes on appendices</p>		
<p>Tutor</p> <p>Johanna Hirvonen</p>	<p>Bachelor's thesis assigned by</p> <p>Viola – väkivallasta vapaaksi ry and Save the Children Finland: Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -project</p>	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	VÄKIVALTA	2
2.1	Väkivallan muodot.....	4
2.1.1	Hoidon ja huolenpidon laiminlyönti	4
2.1.2	Henkinen väkivalta	5
2.1.3	Fyysinen väkivalta	5
2.1.4	Kemiallinen väkivalta	6
2.1.5	Seksuaalinen väkivalta.....	6
2.2	Väkivallan selitysmallit	7
2.2.1	Yhteiskunnan yleinen väkivaltaisuus.....	8
2.2.2	Sosiaalisen oppimisen malli.....	8
2.2.3	Sosiokulttuurinen ja feministinen selitysmalli.....	9
2.2.4	Sosiaalisen kontrollin teoria.....	9
2.2.5	Sosiaalipsykologiset eli interaktionistiset mallit	9
2.2.6	Perhedynaaminen teoria.....	10
2.2.7	Psykopatologinen selitysmalli	10
2.2.8	Biologinen selitysmalli	10
2.3	Trauma.....	11
2.4	Väkivaltatyö.....	14
3	LASTENSUOJELU	16
3.1	Sijaishuolto	19
3.2	Lapsen kehitys	20
3.2.1	Psykososiaalinen kehitysteoria	20
3.2.2	Kiintymyssuhdeteoria	22
3.3	Vanhemmuus	24
3.4	Sijaisvanhemmuus	25
3.5	Verkostot.....	27
4	KOKEMUKSELLISUUS	28
5	TUTKIMUSONGELMA	29
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	29
6.1	Omat esioletukset.....	29

6.2	Kohderyhmä	30
6.3	Menetelmä ja toteutus.....	30
6.4	Tutkimuksen eettisyys	32
6.5	Tutkimuksen luotettavuus ja arviointi	33
7	TUTKIMUSTULOKSET.....	35
7.1	Analyysin ensimmäinen vaihe.....	35
7.1.1	Yhteistyö biologisen perheen kanssa.....	35
7.1.2	Sijaislapsen perheeseen tuomat väkivaltakokemukset	36
7.1.3	Sijaisvanhempien omat elämäkokemukset	37
7.1.4	Yhteistyö sosiaalitoimen ja muiden tahojen kanssa, vertaistuki	37
7.2	Analyysin toinen vaihe	38
7.2.1	Sijaislasten tuomat haasteet	38
7.2.2	Sijaisvanhemmat kasvattajina.....	44
7.2.3	Sijaisvanhempien jaksaminen.....	48
8	KEHITTÄMISIDEAT	54
9	POHDINTA	57
	LÄHTEET.....	61
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Pienelle osalle lapsia ja nuoria kasautuu entistä vaikeampia ongelmia. Nuorten elinolot 2008 -raportin mukaan (Lastensuojelun ja väkivaltatyön kehittämishankkeen toimintasuunnitelma 2009–2012) nämä lapset tarvitsevat sijoituksia kodin ulkopuolelle. Huostaanottojen syinä esiintyvät usein vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, vain harvoin on mainittu väkivaltaa tai kaltoinkohtelua. Lapsen ja biologisen perheen kuntoutustyössä väkivallan käsittely jää yleensä tekemättä. Väkivallan kokemukset ovat kokemuksia kaltoinkohtelusta, hyväksikäytöstä tai perheväkivallasta. (Viola – väkivallasta vapaaksi ry:n ja Pelastakaa Lapset ry 2009–2012.)

Väkivaltatyön kehittämisen tarve sijaishuollon prosessissa on noussut Viola – väkivallasta vapaaksi ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n nykyisen asiakastyön ja sen palautteen kautta. Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hanke on laaja, ylimaakunnallinen ja lääninrajat ylittävä Etelä-Savon ja Keski-Suomen alueilla toteutettava järjestöjen yhteistoimintahanke. Hankkeen tarkoituksena on sanoittaa ja nostaa lasten kokemaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua näkyväksi. Hanke on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama ja toteutetaan vuosina 2009–2012. Opinnäytetyöni liittyy projektityökurssin puitteissa aloittamaani kyselyyn (Liite 1), jonka tavoitteena oli kuulla usein niin yksinpuurtavan sijaisvanhemman ääni ja löytää näin heidän kannaltaan keskeiset kehittämiskohteet hankkeen kehittämistyötä varten. Hankkeen puitteissa on vireillä monia tutkimuksia ja opinnäytetöitä liittyen eri sijaishuollon osapuoliin, toimijoihin ja toimintoihin ympäröivää yhteiskuntaa myöten.

Väkivaltaa on tutkittu hyvin paljon monesta eri näkökulmasta, mutta tällä kyselyllä tämän hankkeen puitteissa haluttiin keskittyä nimenomaan sijaisvanhempien kohtamaan väkivaltaan, eli siihen, miten he näkevät sen omassa arjessaan. Lisäksi tarkoitus oli selvittää, miten heidän omat lapsuudessa mahdollisesti kohtamansa väkivaltakokemukset vaikuttavat tänä päivänä heidän perhe-elämäänsä tai heidän kasvatuseriaateksiinsa ja mitä sijoitettujen lasten kokema väkivalta tuo perheeseen. Kyselyllä haluttiin myös saada tietoa yhteistyöstä biologisen perheen, sosiaalitoimen ja muiden sidosryhmien kanssa. Samalla haluttiin selvittää, mitä selviytymiskeinoja sijaisvanhemmillä on, saavatko he tarvittaessa tukea ja mistä, sekä mitä toiveita ja tarpeita heillä olisi väkivaltateemaan liittyen.

Opinnäytetyössäni analysoin saadut vastaukset ja tutkin niiden merkityksiä tutkimusongelmani näkökulmasta. Keskeisimmät teemat ovat, minkä sijaisvanhemmat kokivat haasteellisimmaksi kohdatessaan väkivaltaa kokeneita lapsia, miten se näkyi heidän arjessaan ja miten he pystyivät vastaamaan haasteeseen, sekä mitä apua he tarvitsevat ja mitä he toivoisivat hankkeelta. Lisäksi tarkastelen heidän lapsuuden kokemuksiin väkivallasta, silloinhan ruumiillista kuritusta ei ollut vielä kriminalisoitu, sekä lapsuuden kokemusten vaikutusta sijaisvanhempien kasvatuseriaatteisiin.

Teoriaosuudessa käsittelen väkivaltailmiötä, lastensuojelua ja lapsen normaalia kehityskulkua sekä vanhemmuutta, sijaisvanhemmuutta ja siihen liittyviä verkostoja. Työni on kvalitatiivinen tutkimus, jonka materiaalin hankin edellä mainitun kyselyn lisäksi haastattelemalla. Analysoin vastaukset fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen prosessin pohjalta.

2 VÄKIVALTA

Väkivallan määrittely ei ole yksiselitteistä. Väki­valta on vallankäytön ongelma, ei esimerkiksi vuorovaikutusongelma (Huhtalo ym. 2003, 9). Väki­vallassa on kyse myös elämäntaidollisesta ongelmasta (NFG, 2010). Väki­valta voi olla tai sisältää väki­val­lantekijän fyysistä tai muuta voiman käyttöä. Sen tarkoituksena on vahingon tuottaminen. Väki­valtaa on myös se, minkä väki­vallan kohde kokee vahingolliseksi ja/tai loukkaavaksi. Väki­vallaksi voidaan määritellä myös teot, toiminnot tai tapahtumat, jotka joku kolmas taho, kuten oikeusviranomaiset, on tunnistanut väki­vallaksi.

Lapsille vanhempien välisen väki­vallan näkeminen on yhtä haitallista kuin uhriksi joutuminen. Perheväki­vallan määrittely on aina sidoksissa aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. (Ensi- ja turvakotien liitto 2006, 17–18.) Suomen rikoslain mukaan lapselle kasvatuserielessä annettu ruumiillinen kuritus on pahoinpitelyä ja pahoinpitely on rikos. Lastensuojelun Keskusliiton kyselyn mukaan kasvatuserieet muuttuvat kuitenkin hitaasti lain hengen mukaisiksi (Lajunen ym. 2005, 23). Myös laki lapsen huollosta ja tapaamiserieudesta määrää, että lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti (1983/361).

Timo Pasasen (2001) väitöskirjan mukaan traumatisoivien kokemusten sukupolvisen siirtymän lisäksi on tärkeää huomata, että väkivaltakokemuksia on lähes kolme neljäsosalla lastensuojelulasten vanhemmista ja myös lapset ovat väkivallalle altistuneita. Lastensuojelun ja väkivaltatyön kehittämishankkeen toimintasuunnitelman (2009–2012) mukaan Suomessa tehdyissä laajoissa uhritutkimuksissa on havaittu, että väkivaltalta siirtyy usein sukupolvisena ketjuna, tästä syystä on oletettava, että sijaishuollossa olevat lapset ovat kaksinkertaisen sukupolviperimän kantajia. Väkivallan normalisoituminen ja jatkuva uhka perheessä siirtyy helposti lapsen elämään normaalina ilmiönä, opittuja ajatusmalleja on vaikea muuttaa. Yhtäläillä uhri kuin vallankäyttäjä voivat toimia aikuistuttuaan lapsuuden perheen mallin mukaan. Toipumisprosessissa tarvitaan ammattimaista apua useita vuosia, varsinkin lapsilla, jotka ovat ehkä koko ikänsä joutuneet elämään alistetusti.

Perheväkivaltaa on tutkittu parisuhdekonfliktitutkimuksissa, yleisissä rikosuhritutkimuksissa ja naisuhritutkimuksissa. Noin 17 % suomalaisista lapsista on nähnyt tai kuullut väkivaltaa omassa perheessään (Heiskanen & Piispa, 1998). Nykyisin yhä useampi vauva joutuu fyysisen väkivallan kohteeksi. Turun yliopistollisen sairaalan lastenklinikan tutkimuksen mukaan tapaukset ovat lisääntyneet kolmella prosentilla kolmen ja puolen vuoden seurantajakson aikana. Vuonna 2007 jonkinlaisen kaltoinkohtelun kohteeksi joutuneita vauvoja oli yli 2000, joka on noin neljä prosenttia vuosittain syntyvistä vauvoista. Pahoinpitelylle laukaisevia tekijöitä voivat olla perheen huono sosiaalinen asema, raskauteen ja synnytykseen liittyvät ongelmat, teinivanhemmuus tai lapsen itkuisuus. (Arkimies 2008, 67–68.)

Rikollisista ja väkivaltaisesti käyttäytyvistä tehdyt tutkimukset osoittavat, että lapsuuden tunne-elämän laiminlyönneillä ja myönteisten suhteiden puutteella on yhteys aikuisiän rikollisuuteen. Tutkimusten mukaan väkivaltalta vaikuttaa lapsen aivojen kehitykseen. (Perttu 1998,7; Söderholm ym. 2004,14.) Lastentautien erikoislääkäri Maria Vahtola on nähnyt työssään, että aivojenkin vauriot voivat korjaantua, jos pieni ihminen saa rakkautta ja hänen tarpeisiinsa vastataan, koska ihmisen aivot kehittyvät 20-vuotiaaksi asti (Arkimies 2008, 72).

2.1 Väkivallan muodot

Väkivaltaa ajatellaan yleisesti sen ilmenemismuotojen mukaan. Väkivallan muotoja ovat fyysinen, henkinen, seksuaalinen, hengellinen ja taloudellinen väkivalta, johon liittyy myös esineiden ja omaisuuden rikkominen. Myös sukupuolinen häirintä, hoidon ja huolenpidon laiminlyönti sekä kaltoinkohtelu ovat väkivaltaa. Väkivalta voi olla myös kemiallista, se voi olla syrjintää, passiivista tai piilevää. Monien väkivaltaisessa parisuhteessa elävien naisten mielestä pahinta on pelossa eläminen ja väkivallan uhka (Ensi- ja turvakotien liitto 2006, 17–18). Henkinen väkivalta liittyy aina fyysiseen väkivaltaan ja voi itsessään olla hyvin monimuotoista.

Perheen sisällä ja muissa läheisissä riippuvuussuhteissa tapahtuvasta väkivallasta puhutaan yleensä lähisuhde- tai perheväkivaltana. Lasten kokema turvallisuus liittyy heidän omasta mielestään arkiseen yhdessäoloon läheistensä kanssa, toisin sanoen se rakentuu aikuisten läsnäolosta, toistuvasta huolenpidosta ja välittämisestä. (Lajunen ym. 2005, 21.)

Lasten kaltoinkohtelu on sellaista väkivaltaa, joka tapahtuu suhteessa, jossa on kysymys vastuusta, luottamuksesta tai vallasta, ja josta seuraa todellista tai mahdollista vaaraa lapsen terveydelle, elämälle, kehitykselle tai ihmisarvolle (Söderholm ym. 2004, 5). Seuraavassa tarkastelen lähemmin niitä väkivallanmuotoja, joita lapset yleisimmin joutuvat kohtaamaan.

2.1.1 Hoidon ja huolenpidon laiminlyönti

Hoidon ja huolenpidon laiminlyönti on tavallisin lasten kaltoinkohtelun muoto. Sillä tarkoitetaan toisten ihmisten avusta riippuvaisen henkilön perustarpeiden hoidon laiminlyöntiä, kuten hoidon vähäisyyttä, hoitamatta jättämistä, epätarkoituksenmukaista hoitamista tai hoidettavan jättämistä yksin pitkäksi aikaa. Hoidon ja huolenpidon laiminlyöntiin voidaan lukea muun muassa heitteillejätto, emotionaalinen tai fyysinen jatkuva poissaolo, puutteellinen valvonta tai muu tarpeiden tyydyttämättä jättäminen, kuten lääkityksen, hygienian tai ruokailun laiminlyönti. Hoidon ja huolenpidon laiminlyönnin kohteeksi joutuvat usein ikääntyneet, lapset ja vammaiset. (Lehtonen & Perttu 1999, 44; Holmberg 2000, 11.) Emotionaalisesti laiminlyödyllä lapsella on vain

vähän tai ei ollenkaan kokemuksia rakastetuksi tulemisesta, hyväksynnästä ja arvostuksesta (Lajunen ym. 2005, 26).

Hoidon ja huolenpidon laiminlyönti voi olla tahatonta tai tahallista. Tahattoman laiminlyönnin taustalla vaikuttavat usein hoitavan henkilön henkilökohtaiset ongelmat, kuten uupumus, alkoholin liiallinen käyttö, huumeiden käyttö, mielenterveyden ongelmat tai sosiaaliset ongelmat. Lapsiin kohdistuvan laiminlyönnin kohdalla voi edellisten lisäksi olla kysymyksessä myös riittämättömät vanhemmuuteen liittyvät taidot ja kyvyttömyys vastuunottoon. Merkittävä piirre laiminlyönnissä on, että väkivallan tekijä ei usein osaa pitää tekoaan väkivaltana. Tahallinen laiminlyönti tähtää avusta riippuvaisen henkilön vahingoittamiseen ja siihen voi liittyä taloudellista tai muuta hyväksikäyttöä sekä fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa. (Lehtonen & Perttu 1999, 44–45.)

2.1.2 Henkinen väkivalta

Henkistä väkivaltaa on uhkailu, pelottelu, vähättely, nöyryyttäminen, hyljeksiminen tai mitätöinti. Se voi olla nimittelyä, eristämistä, kontrollointia ja sosiaalisen kanssakäymisen rajoittamista. Sitä on vaikea havaita eikä uhri ole yleensä välittömässä vaarassa. Väkivallan sivusta seuraaminen on myös lapsen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa, samoin myös lapsen altistaminen väkivallan sivusta seuraajaksi. Väkivaltaa on lapsen aikuisesta riippuvuuden hyväksikäyttö, esimerkiksi niin, että lasta rohkaistaan käyttäytymään antisosiaalisesti tai hänen ikätasoonsa sopimattomasti. Henkistä väkivaltaa on myös se kun lapsesta vastuulliset aikuiset antavat hänelle jatkuvasti käsityksen että hän on kelvoton, häntä ei voi rakastaa tai että hän on arvokas vain tyydyttäessään aikuisten tarpeita ja mielihaluja. Lapsi jää vaille turvaa ja lohdutuksen kokemusta, jos hänen tunnetarpeisiinsa suhtaudutaan välinpitämättömästi. Tämä on lapsen psyykkisen kehityksen kannalta vahingollista. (Holmberg 2000, 11–12; Lajunen ym. 2005, 24.)

2.1.3 Fyysinen väkivalta

Fyysistä väkivaltaa on kaikenlainen ruumiillisen koskemattomuuden loukkaaminen, kuten väkivallalla uhkaaminen, lyöminen, tukistaminen, läpsiminen, potkiminen, tö-

niminen, kuristaminen, polttaminen ja terä- tai ampuma-aseen käyttö. Fyysisen ja henkisen väkivallan yhdistettyjä muotoja ovat eristäminen, vahtiminen ja telkeäminen. Lapsen kohdistuessaan ruumiillisella kurituksella ja pahoinpitelyllä voi olla kauaskantoiset ja vahingolliset, jopa kuolemaan johtavat vaikutukset. Ruumiillisten vammojen lisäksi lapsi saa väkivaltaisen käyttäytymismallin, se herättää pelkoa ja epäluottamusta ja lapsi tulee riippuvaiseksi ulkoisesta kontrollista. Lapsen psyykkinen ja sosiaalinen kehitys voi häiriintyä. (Holmberg 2000, 11; Lajunen ym. 2005, 23.)

2.1.4 Kemiallinen väkivalta

Yksi vaarallinen fyysisen väkivallan muoto on kemiallinen väkivalta, joka kohdistuu myös pieniin lapsiin. Myrkyttämisen välineitä voivat olla keskiolut, lääkkeet, tupakanmurut, liimat ja liuottimet. Tavoitteena voi olla lapsen rauhoittaminen, tahallinen vahingoittaminen tai hoitoa vaativien oireiden tuottaminen, jolloin vanhemmat saavat itse huomiota, tai jopa lapsen tappaminen. Passiivista kemiallista väkivaltaa on käänteisilmiö, eli lapselle ei anneta hänen tarvitsemiaan lääkkeitä tai hänen tarvitsemaansa ruokavaliota ei noudateta. Kemialliseksi väkivallaksi voidaan katsoa myös lasta vaurioittava sikiöaikainen äidin alkoholin ja huumeiden käyttö, tätä ei kuitenkaan ole kriminalisoitu. (Sosiaaliportti 2009.)

2.1.5 Seksuaalinen väkivalta

Seksuaalista väkivaltaa on kaikki tahdonvastainen seksuaalinen kohtelu, raiskaus, sukupuoliyhteyden tai seksuaalisen kanssakäymisen eri muotoihin pakottaminen ja insesti, kuten myös toisen vastentahtoinen koskettelu, tirkistely ja itsensäpaljastaminen. Alle 16-vuotiaalle tehdyt seksuaaliset teot ovat aina rikos, vaikka lapsi olisi tilanteessa vapaaehtoisesti. Seksillä kiristäminen on väkivaltaa, kuten myös seksiin liittyvän informaation pakkotarjoaminen lapsille tai lasten pakottaminen katsomaan aikuisten keskinäistä seksiä tai pornoa sisältäviä elokuvia. Lapsen altistaminen ikään sopimattomalle seksuaalisuudelle tai hänen käyttäminen pornografisen materiaalin mallina on myös väkivaltaa. (Rikoslaki 1889/39; Lajunen ym. 2005, 25; Holmberg 2000,11.)

Seksuaalinen väkivalta on väkivallan muodoista tuhoisin, se vaikuttaa lapsen elämään välittömästi ja ilman hoitoa myöhempäänkin elämään. Selvin hyväksikäyttökokemuk-

seen liittyvä oire on ikätasoon kuulumaton seksuaalinen käyttäytyminen, ylivirittyneisyys ja seksuaalissävytteiset puheet. Lapsella voi olla myös masennusta, itkuherkkyyttä, toivottomuutta ja itsetuhoisuutta, sekä syömis- ja nukkumishäiriöitä ja erilaisia somaattisia oireita. Hyväksikäyttö vaikuttaa syvästi itsetuntoon ja kokemukseen itsestä. Vaikutukset seksuaaliseen kehitykseen ja ihmissuhteisiin ovat laajat. Lapsen perusturvallisuus järkkyy sitä enemmän mitä läheisempi hyväksikäyttäjä on, lapsen luottamus tulee petetyksi. (Lajunen ym. 2005, 26.)

Lapsena hyväksikäytön kokeneiden haastatteluissa on ilmennyt, että noin yhdellä kolmasosalla trauman vaikutukset voivat näkyä toisaalta pakonomaisen seksuaalielämän addiktoitumisena ja toisaalta koko seksuaalisen minän kieltämisenä niin lapsena, nuoruudessa kuin aikuisenakin. Normaali seksuaalinen leikki on kaikenikäisillä lapsilla luonteeltaan tutkiskelevaa, luontevaa, ajoittaisesti aktiivista ja molemminpuoliseen suostumukseen perustuvaa. Se tapahtuu suurin piirtein samanikäisten lasten kesken, ei sisällä vihaa, pelkoa tai voimakasta ahdistuneisuutta. Ongelmallinen seksuaalisoitunut käyttäytyminen puolestaan on luonteeltaan pakonomaista, pakottavaa ja uhkaavaa. Se perustuu vallankäyttöön, jopa väkivaltaan, tapahtuu tavanomaista useammin ja on pitempikestoista, estää normaaleja ikään kuuluvia aktiviteetteja, eikä vähene aikuisten puuttuessa toimintaan. Se saa aikaa pelkoa ja ahdistusta, on haitallista lapselle itselleen tai toisille ja voi tapahtua huomattavan eri-ikäisten (ero yli 3v.) kesken. Seksuaalisoitunut käyttäytyminen voi johtaa nuoruudessa toimimaan itse hyväksikäyttäjänä. (Antikainen & Taskinen, 2006.)

Itäaafrikkalaisissa kulttuureissa, lähinnä muslimien keskuudessa harjoitettava tyttöjen ja naisten ympärileikkaus on myös väkivaltaa. Suomessa tyttöjen sukuelinten silpominen on rikoslain mukaan rangaistava teko. (Akar & Tiilikainen 2004.)

2.2 Väkivallan selitysmallit

Väkivaltaista käyttäytymistä on aina yritetty selittää eri tavoin. Syitä väkivaltakäyttämismiselle etsitään niin yksilöstä, pienryhmästä kuin yhteisöstäkin. Erilaisten selitysmallien ongelmana on, että jokainen niistä lähestyy ja selittää käyttäytymistä omasta näkökulmastaan käsin. Väki­valta on kuitenkin yleensä hyvin monimuotoinen ongelma, siksi tarvitaan laaja-alaista tietämystä eri malleista ja asiakkaan tilanteesta koko-

naisvaltaisesti, että voidaan auttaa niin väkivallan tekijää kuin uhrejakin. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1992, 27.)

2.2.1 Yhteiskunnan yleinen väkivaltaisuus

Jokaisella aikakaudella on omanlaisensa yleinen suhtautuminen väkivaltaan. Väkivalta kertoo yhteiskunnan tilasta, arvomaailmasta ja henkisestä ilmapiiristä. Nykyiselle ajalle on tyypillistä väkivallan ennakoimattomuus ja tunnekylmyys. Perussyö Veli-Matti Värrin mukaan (Purjo 2008) on yhteiskunnan muuttuminen kylmäksi ja kilpailuhenkiseksi, menestymisen pakko luo yhteiskuntaan agression ja tunnekylmyyden ilmapiirin. Kilpailuideologian ylivalta kyseenalaistaa perinteiset hyveet; kohtuullisuus, oikeudenmukaisuus, rehellisyys, lempeys ja toisen kunnioittaminen, joiden tavoittelu on ollut kasvatustajatteluun kestäväntä perustaa. (Purjo 2008, 119–120.)

Vaikka väkivalta ei ole koskaan oikeutettua, silti media ja tiedotusvälineet ovat täynnä niin sanotusti oikeutettua väkivaltaa. ”Hyvän väkivalta ei ole pahuutta; pahan väkivalta on julmuutta” (Huhtalo 2003, 47). Toisaalta väkivallan yleisyyttä ja laatua on vaikeaa arvioida ja vertailla eri aikakausina. Nykyisin väkivallasta puhutaan enemmän ja avoimemmin, onko se sen vuoksi myös näkyvämpää?

2.2.2 Sosiaalisen oppimisen malli

Sosiaalisen oppimisen mallin mukaan syy väkivaltaiseen käyttäytymiseen löytyy yksilön ulkopuolelta. Huomio kiinnitetään lapsuuden kokemuksiin ja siihen, onko väkivalta ollut läsnä jo lapsuudenkodissa. Väkivaltaisuus on opittua käyttäytymistä, ja malli väkivallan käyttöön ongelmanratkaisumenetelmänä voidaan oppia myös muualta kuin kotoa. Väkivalta opitaan havainnoimalla muiden, usein tekijälle tärkeiden ihmisten käyttäytymistä. Sosiaalisen oppimisen mallin mukaan väkivaltainen käyttäytyminen on sukupolvisykleistä, eli se periytyy sukupolvelta toiselle. Malliin voidaan liittää myös muita ongelmia, kuten köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen. Sosiaalisen oppimisen mallin yksipuolinen korostaminen on saanut kritiikkiä väkivallan tekijän vastuullisuuden aliarvioimisesta, ja väkivallan käyttäytymisen sallivasta ymmärtämisestä. (Nyqvist 2001, 22–23; Rautava & Perttu 2002, 35.)

2.2.3 Sosiokulttuurinen ja feministinen selitysmalli

Sukupuolirooliteorian mukaan miehet ja naiset oppivat tietyt maskuliinisen ja feminiinisen käyttäytymisen mallit sosialisoinnin kautta jo lapsina. Poikien ja tyttöjen erilaisien roolien taustalla on heidän erilainen sosiaalistamisprosessi. Maskuliinisia piirteitä ovat kovuus, voima, suoriutuminen ja kontrolli, joita mies vahvistaa väkivaltaisella käyttäytymisellään. Seurauksena on arvostus ja vallan lisääntyminen toveripiirissä. Feminiinisiä piirteitä ovat pehmeys, heikkous, hoivaaminen, alistuminen ja uhrin rooli. Feminiininen ominaisuus voi olla myös se, että nainen syyllistää itsensä miehen tekemään väkivaltaan. (Heiskanen 2002, 93–94.)

Feministinen teoria lisää selitysmalliin vielä maskuliinisen vallan historiallisen ja rakenteellisen kehityksen näkökulman, jota ylläpitävät lainsäädäntö ja yhteiskunnalliset käytännöt. Näiden tarkoituksena on miesten etuoikeuksien ja määräysvallan ylläpitäminen. (Heiskanen & Piispa 1998, 9.)

2.2.4 Sosiaalisen kontrollin teoria

Kontrolliteorian kehittäjä, Travis Hirschi kysyy ”miksi rikoksia ei tehdä” (Heiskanen 2002). Tämän mallin mukaan ihmiset käyttäytyvät sosiaalisesti epäsoveliaasti, ellei estämässä ole tehokasta kontrollijärjestelmää. Inhimillistä käyttäytymistä ohjaa palkkiot sekä rangaistusten välttäminen. Eli väkivalta näyttäisi sovelialta, kun siitä ei jää kiinni eikä uhri todennäköisesti ilmoita sitä viranomaisille. Perheeseen sovellettuna mies käyttää väkivaltaa, koska sillä saavutettu etu on suurempi kuin siitä aiheutuneet kustannukset, eikä parisuhde- tai perheväkivallalla ole ulkoista kontrollia. (Heiskanen 2002, 97.)

2.2.5 Sosiaalipsykologiset eli interaktionistiset mallit

Sosiaalipsykologisten eli interaktionististen mallien mukaan väkivaltainen käyttäytyminen on tulosta monimutkaisesta vuorovaikutusjärjestelmästä yksilön, perheen ja muiden viiteryhmien sekä ympäröivän yhteiskunnan välillä. Yksilön käyttäytyminen tapahtuu aina jossakin sosiaalisessa kontekstissa, ei irrallisena ja erillisenä tapahtumana. Väkivaltaisen käyttäytymisen laukeamiseen vaikuttaa ympäröivästä yhteiskunnas-

ta tulevat stressitekijät, mutta kuitenkin myös ihmisen oma yksilöllinen kehityshistoria ja elämänhallinnan taso. Emotionaaliset ja käyttäytymiseen liittyvät reaktiot ovat usein kokemuksiin perustuvia opittuja taipumuksia. (Lehtonen & Perttu 1999, 29–30; Rautava & Perttu 2002, 34.)

2.2.6 Perhedynaaminen teoria

Perhedynaamisen teorian mukaan kumppaniin tai lapseen kohdistuva väkivalta nähdään oireena parisuhteen tai perheen ongelmista, kuten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen ongelmina, sekä kilpailuna vallankäytöstä perheen sisällä. Tämän teorian ongelmana on siihen sisältyvä näkemys, että myös uhrin katsotaan osallistuvan väkivallan syntymiseen omalla kommunikoinnillaan tai sen puutteella, mikä puolestaan johtaa uhrin vastuuttamiseen ja syyllistämiseen. Perhedynaamista teoriaa on kritisoitu myös sukupuolineutraaliudesta. (Rautava & Perttu 2002, 34–35.)

2.2.7 Psykopatologinen selitysmalli

Psykopatologisessa mallissa yksilön käyttäytymistä perustellaan persoonallisuuden piirteillä. Näitä ovat esimerkiksi lapsuuden kokemukset, ongelmallinen päihteiden käyttö, aivojen biologiset toimintahäiriöt, persoonallisuushäiriöt tai muut psyykkiset sairaudet. Väkivallan tekijän käyttäytymisen katsotaan poikkeavan normaalista, yhteiskunnan hyväksymästä tavasta toimia. Psykopatologinen lähestymistapa kiinnittää huomiota myös väkivallan uhrin persoonaan, jonka katsotaan usein olevan neuroottinen, henkisesti sairas, passiivinen, dominoiva, tunnekylmä ja masokistinen, vaikka nämä piirteet ovat usein juuri väkivallan aiheuttamia henkisen trauman oireita. Väkivaltaisen parisuhteen ylläpitävinä voimina on nähty sairaalloinen riippuvuus toisesta, opittu avuttomuus, vallan epätasapaino ja osapuolien huono itsetunto. (Rautava & Perttu 2002, 30–31.)

2.2.8 Biologinen selitysmalli

Biologista selitysmallia on selitetty evoluutioteorialla, jonka mukaan väkivaltainen käyttäytyminen siirtyy ihmisen geneeissä sukupolvelta toiselle. Hormonaalinen erityistoiminta on erilaista miehillä ja naisilla. Miesten veressä on testosteronia paljon

enemmän kuin naissukuhormonia eli estrogeenia, jota vastaavasti naisilla on enemmän. Testosteroni saattaa nykytietämyksen mukaan altistaa joissakin tilanteissa väkivallan käytölle. Mies on tämän teorian mukaan säilyttänyt väkivaltaisen käyttäytymisen pitääkseen oikeuden naisen lisääntymiskykyyn ja sen säätelyyn, sekä toisaalta fyysinen voima ja väkivalta auttavat kilpailussa muita miehiä vastaan. Malli selittää myös miesten väkivalta-alttiutta tarpeella suojella perhettä ja yhteisöä muiden hyökkäyksiä vastaan. Nainen taas on kehittynyt hoivaavammaksi ja empaattisemmaksi yksilöksi, koska lapset ovat aina olleet hänen ympärillään ja lähellään. (Säävälä 2006, 26–27.)

2.3 Trauma

Trauma on stressaava tapahtuma, joka perinteisen psykologian mukaan ”on normaalin inhimillisen kokemuspiirin ulkopuolella ja joka olisi hyvin ahdistava kenelle hyvänsä”. Tähän kuuluu vakava uhka yksilön elämään tai fyysiseen koskemattomuuteen, vakava uhka tai vahingoittaminen, joka kohdistuu yksilön lapsiin, puolisoon tai muihin sukulaisiin, yksilön kodin tai yhteisön äkillinen tuhoutuminen, fyysisen väkivallan tai onnettomuuden seurauksena vakavasti loukkaantuneen tai kuolleen ihmisen näkeminen. Usein myös varsinkin nukutuksessa tehtävät kirurgiset toimenpiteet aiheuttavat traumoja. Levine mukaan trauma pitäisi määritellä sen omilla ehdoilla, kuinka tapahtuma koetaan tapahtumahetkellä, eikä sen tapahtuman ehdoilla. Trauma voi olla vaikeaa tunnistaa, koska sen selkeä määrittely on vaikeaa. (Levine 2008, 33–34.)

Jokaisella ihmisellä on jossain elämänvaiheessa traumaattisia kokemuksia. Trauma ymmärretään nykyisin yleiseksi reaktioksi, joka ei ole elinkautinen tuomio, se voidaan parantaa ja sen syntyminen voidaan ehkäistä. Levine mukaan parantunut trauma on suurenmoinen lahja. (Levine 2008, 29, 31.)

Peter Levine avaa mielenkiintoisen näkökulman traumaan ja sen purkamiseen, sekä traumatisoitumisen ehkäisemiseen luonnontieteellisestä näkökulmasta. Keho ja mieli kokevat syvällisen reaktion ja muutoksen traumaattisen tapahtuman yhteydessä. Reagoimme uhkaan joko taistelemalla, pakenemalla tai jähmettymällä. Kahdessa ensimmäisessä energia purkautuu toiminnassa, jähmettymisen jälkeen se poistuu vapinana ja tärinä, eläimillä normaalioloissa aina, mutta ihmisellä se voi jäädä purkautumatta

synnyttäen trauman. Usein esim. auto-onnettomuuden kokenut kieltää aluksi tapahtuneen, näin hän suojaa itsensä järkyttävältä tapahtumalla kriisin ajaksi. Vähän myöhemmin hän kykenee antamaan mielentilojensa palautua normaaleiksi. Jos tämä palautumisen prosessi estyy, trauman vaikutukset vakiintuvat ja seurauksena on traumatisoituminen. (Levine 2008, 13–14.)

Traumatisoivaa voi olla joidenkin asioiden puuttuminen, esimerkiksi lapsen kokemus siitä, että hänen tarpeistaan ei huolehdi. Tapahtuman intensiteetti, kesto, toistuvuus, ennustamattomuus, kontrolloimattomuus, äkillisyys, kokijan ylivoimainen pelko sekä myös muiden stressitekijöiden olemassaolo lisäävät traumatisoitumisen uhkaa. Traumatisoitumiseen vaikuttavat myös yksilön subjektiiviset luonteenpiirteet sekä ajan-kohtainen elämäntilanne, kuten väsymys, sairaus tai masennus. (Traumapsykoterapiapalvelu Sarastus, 2010.) Trauma edeltää usein myös masennusta, ahdistusta ja psyykkistä sairastumista. Jokapäiväisillä, näennäisesti vähäpätöisillä tapahtumilla voi olla traumaattisia jälkivaikutuksia, jotka ovat aivan yhtä vahingollisia kuin yksittäiset katastrofit. (Levine 2008, 55.)

Keholla on Levinen mukaan hämmästyttävä kyky parantaa itse itsensä. Kun ihminen aistii uhkan tai haasteen hänen vireystilansa nousee. Kohdatessaan uhkan vireystila on huipussaan. Vireystilan oireet, kuten pulssin kiihtyminen, hengityksen vaikeutuminen, kylmä hiki ja lihasjännitykset (fyysiset) sekä huolestuminen, ajatusten lisääntyminen ja laukkaaminen (henkiset) voidaan tunnistaa kehotuntuman avulla. (Levine 2008, 139–140.) Kehotuntuma on kokemus elävästä kehosta. Se ymmärtää ympäristön viivahteet niiden reaktioiden kautta, joita ympäristö kehossa synnyttää, siinä on fysiologisia ja psykologisia ainesosia. Luonnontieteellisen näkökulman mukaan trauma voidaan purkaa kehotuntuman avulla, jolloin kehon aistimuksia havainnoidaan ilman tulkintaa, ajatuksia ja arvotuksia. (mts. 81, 90, 266.)

Trauman tunnistamisen kannalta on tärkeää tunnistaa neljä osatekijää; ylivireys, supistuminen, dissosiaatio ja jähmettyminen. Traumatisoituminen kehittyy, jos nämä sinänsä normaalit osatekijät ilmenevät yhdessä ja kestävät tavallista pidempään. Kuukausien kuluessa fysiologiset oireet voivat alkaa kehittää myös henkisiä ja psykologisia ilmenemismuotoja ulottuen henkilön kaikille elämän osa-alueille. Lopulta tästä voi

seurata sietämätön traumaattinen ahdistustila, joka kattaa jokaisen valveillaolon ja unen hetken. (Levine 2008, 155.)

Ylivireystilassa keho on käynnistänyt energiaa synnyttävät voimavarat vastatakseen kuviteltuun tai todelliseen uhkaan. Oireina ovat esimerkiksi kohonnut pulssi, ärtyisyys, jännittyneisyys, nukkumisvaikeudet ja jopa ahdistuneisuus. Ylivireystilaa, kuten muitakaan vaistonvaraisia prosesseja, ei voi hallita tahdonvoimalla. Kolme muuta osatekijää suojelevat sisäiseltä uhkalta, kun virinnyttä energiaa ei käytetä aktiiviseen puolustautumiseen. Hermojärjestelmä käyttää niitä selviytyäkseen tilanteesta, jossa henkilö on kykenemätön puolustautumaan. Hengenvaarallisessa tilanteessa keho reagoi ylivireyteen supistumalla. (Levine 2008, 144–145.)

Supistumisessa hermojärjestelmä ja aistinvarainen tietoisuus varmistavat, että koko huomio kiinnittyy uhkaan. Jos edellinen ei onnistu niin että organismi kykenee puolustamaan itseään, se kääntyy jähmettymisen ja dissosiaation puoleen hallitakseen ylivireyden tilaa. (Levine 2008, 147–148.)

Dissosiaatio on tärkeimpiä keinoja kestää sietokyvyn ylittäviä kokemuksia. Se auttaa pitämään purkamattoman energian erillään siitä, mitä organismi kokee keskeyttämällä jatkuvuuden kehotuntumassa. Vaikka tämä haittaa traumatisoituneiden ihmisten trauman purkamiseksi tekemää työtä, tarkoitus ei ole poistaa dissosiaatiota, vaan lisätä tietoisuutta siitä. Dissosiaatio ilmenee henkilön ja hänen kehon tai sen osan jakautuneisuutena; tietoisuuden ja kehon välillä, yhden ruumiin osan ja muun vartalon välillä, itsen erkautumisena omista tunteista, ajatuksista ja aistimuksista, tai jonkin tapahtuman tai sen osan muistoista. Lievimmillään dissosiaatio ilmenee eräänlaisena leijailemisen tunteena, vakavimmillaan siitä voi kehittyä monipersoonallisuuden oireyhtymä. (Levine 2008, 148–153.)

Jähmettyminen eli liikkumattomuus, johon liittyy avuttomuuden tunne, on niin voimakas halvaantumisen tunne, että ihminen ei kykene huutamaan, liikkumaan eikä tuntemaan. Kun ihminen traumatisoituu, sisälle jää kaiku jähmettymisen tunteesta, se hellittää, mutta ei menetä kokonaan otettaan. (Levine 2008, 154–155.)

Traumatisoitunut lapsi on kokenut vakavia itsetuntoa ja minäkuvaa muokanneita väärinkäytöksiä. Usein tällainen lapsi ilmaisee tunteitaan, esimerkiksi surua ja menetystä vain toimintansa kautta. Traumatisoitunut lapsi ei pysty yksin selviämään ongelmistaan, vaan tarvitsee paljon ulkopuolista tukea ja ammattiapua. Lapset ovat Levinen kokemuksen mukaan ihailtavan vastaanottavia traumaattisen reaktion parantavalle puolelle. Hänen mukaansa lapset, joita rohkaistaan kiinnittämään huomiota vaistomaisiin reaktioihin, palkitaan elinikäisellä terveydellä ja elinvoimalla. (Levine 2008, 268, 267.)

Perheväkivalta on sarja traumaattisia kriisejä ja ympäristön vaikutuksia, jotka voivat estää toipumisen. Jotta traumaattisesta kriisistä voi toipua, trauman lähteen on poistettava ja tapahtuneesta on saatava riittävästi totuudenmukaista tietoa. (Huhtalo ym. 2003, 20.) Traumatisoitunut henkilö kokee traumat ympärillään, vaikka niitä ei enää olisikaan. Hän toimii usein tiedostamattaan niin, että näitä hänen odottamiaan ikäviä asioita alkaa tapahtua. Joskus traumatisoitunut lapsi saa sijaisvanhemmat manipuloidua niin, että he alkavat käyttäytyä kaltoinkohtelevasti lasta kohtaan, vaikka eivät muuten missään tapauksessa kohtelisi lasta huonosti. Lapselle aikaansaatu kaaos on tuttu ja turvallinen, hän tietää mitä seuraavaksi tapahtuu. Rakastava ja hoivaava ympäristö on hänelle vieras, yllätyksellinen ja hallitsematon, se pelottaa. Esimerkiksi Theraplay-terapiassa tämä kierre pyritään katkaisemaan, ja muuttamaan lapsen käsitys itsestään ja häntä hoitavista aikuisista. (Arkimies 2008, 182.)

2.4 Väkivaltatyö

Väkivalta on hyvin monimuotoinen ongelma; se ei kosketa vain väkivallan kohteeksi joutunutta ja väkivaltaisesti käyttäytyvää, vaan myös heidän läheisiään, aina ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa myöten. Väkivaltaista käyttäytymistä pyritään ymmärtämään muun muassa eri selitysmallien kautta (ks. luku 2.2). Jotta voitaisiin auttaa kaikkia osapuolia, myös lapsia, tarvitaan laaja-alaista tietämystä asiakkaan tilanteesta kokonaisvaltaisesti. (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1992, 27.)

Väkivallan osapuolet voivat hakea apua esimerkiksi turvakodista, perheneuvolasta, mielenterveysyksiköstä, kriisikeskuksesta, rikosuhripäivystyksestä, sosiaalitoimistosta, lääkäriltä, A-klinikalta, yleisestä hätänumerosta, poliisilta tai eri järjestöiltä kuten

Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL), Ensi- ja turvakotienliitto, Pelastakaa Lapset ry tai Väestöliitto. Nykyisin lähes kaikilla toimijoilla on nettisivut. Joillakin on myös auttavia puhelimia, joista saa tärkeää tietoa eri vaihtoehdoista ja kuinka vyyhteä voisi lähteä purkamaan. Verkostotyö on tehokkain työtapa väkivaltatyössä (ks. luku 3.5). (Huhtalo ym. 2003, 31.)

Ensi- ja turvakotienliiton jäsen, Viola – väkivallasta vapaaksi ry (myöhemmin Viola) on yksi väkivaltatyöhön erikoistuneita toimijoita. Toiminnan tavoitteena on luoda ja vahvistaa väkivallan vastaista asenneilmapiiriä, sekä ehkäistä ja lieventää lähisuhteissa ja yhteisöissä ilmenevää väkivaltaa. Järjestö tarjoaa erilaisissa väkivaltaisissa suhteissa eläville tukea ongelmakierteen katkaisuun ja kehittää sukupuolten tasa-arvoa lisääviä toimintamuotoja. Toimintamuotoja yksilöille, perheille ja ryhmille ovat neuvonta, ohjaus, terapeutin apu, sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja kasvatus- ja opetustoimeen tarjottava koulutus ja työnohjaus. Viola tekee lapsi-, mies- ja naistyötä, näillä kaikilla sektorilla on käynnissä erilaisia hankkeita. Näistä yksi on Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hanke, johon tämä opinnäyte-työ liittyy. Hankkeen päätarkoitus on sanoittaa ja nostaa lasten kokemaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua näkyväksi. (Viola – väkivallasta vapaaksi ry, 2010.)

Lapsen kokemaan väkivaltaan on reagoitava nopeasti, lasta on uskottava, mutta hänen vanhempiaan ei saa asettaa kyseenalaiseksi hänen silmissään. Varsinkin lasten kohdalla on oltava erityisen ystävällinen ja myötätuntoinen. (Huhtalo ym. 2003, 56). Violan lapsityön lähtökohtana on auttaa perheissään väkivaltaa kohdanneita lapsia. Tavoitteena on väkivaltasalaisuuden ja puhumattomuuden murtaminen antamalla lapsille mahdollisuus puhua väkivallasta, ajatusten ja tunteiden tunnistaminen ja käsittely, turvataitojen harjoittelu sekä itsetunnon ja itsesuojelun parantaminen. Turvataitojen harjoittelu tarkoittaa etukäteen mietittyä toimintasuunnitelmaa, jos lapsi joutuu uudelleen hätätilanteeseen, esimerkiksi juoksee naapuriin (Holmberg 2000, 33). Tarkoituksena on, että lasten tilanne ei jäisi vanhempien hädän ja huolien varjoon. Työskentelyn edellytys on lapsen vanhemman tai vanhempien sitoutuminen ja suostumus lasten tapamisiin. Lapsityötä tehdään yksin lapsen kanssa tai ryhmissä joko sisarus- tai vertaistukiryhminä. (Viola – väkivallasta vapaaksi ry, 2010.)

Violassa tehdään miestyötä Jussi-työn nimellä. Toiminta-ajatuksena on perhe- ja parisuhdeväkivallan ehkäiseminen ja matalan kynnyksen periaatteella toteutettava kriisi- ja terapia-apu. Mutta yhtäläillä kuin äiti ja lapsi, myös mies tarvitsee tukea selviytyäkseen. Jussi-työ tarjoaa asiakkaalle apua perhe- ja parisuhdeväkivaltaan liittyvissä kriiseissä; kriisiapua, terapeutista keskusteluapua joko kahden kesken tai ryhmissä, sekä neuvontaa ja ohjausta, mistä muualta apua voi saada. (Viola – väkivallasta vapaaksi ry, 2010.)

Parisuhdeväkivaltaa kokeneen naisen auttamisessa tärkeää on uhrin kohtaaminen. Naisen hakiessa apua on erityisen tärkeää, että naista ei syyllistetä, sivuuteta tai jätetä kokonaan kohtamatta. Väkivaltaan erikoistuneet yksiköt pystyvät antamaan kokonaisvaltaisimmin apua väkivaltaa kokeneelle henkilölle ja myös koko perheelle. Ensija turvakodit ovat erikoistuneet perheväkivaltatyöhön. Heillä kriisivaiheen keskeisiä asioita ovat turvan ja huolenpidon tarjoaminen, väkivaltatilanteen purkaminen keskusteluihin, tiedon tarjoaminen väkivallasta ja sen seurauksista. Siellä selvitetään aiempi väkivaltahistoria ja väkivaltakokemukset, järjestellään käytännön asioita, tuetaan naiseutta ja vanhemmuutta sekä autetaan viranomaisyhteistyössä. Joskus voi tulla kyseeseen myös lastensuojeluilmoitus ja rikosilmoitus. Perheväkivallasta selviytyminen on pitkä ja monitasoinen prosessi, olipa kyseessä eroon päättynyt liitto tai suhteen jatkaminen. (Ojuri 2001, 53.)

3 LASTENSUOJELU

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (LSL 417/2007 1§). Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava heitä, pyrittävä tarjoamaan tarpeellista apua riittävän varhain, sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun tehtävänä on tukea perheitä järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. (LSL 2§).

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi tarkoitettu ehkäisevä lastensuojelu. Lapsi- ja perhekeskeistä lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvittäminen ja asiakassuunnitelman tekemi-

nen, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto, sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (LSL 3§.)

Lapsen etu ja sen mukaiset menettelytavat lastensuojelussa voidaan Hämääläisen (2006) mukaan tiivistää, kuten eräässä amerikkalaisessa tutkimuksessa: lapsen psyykinen kehitys ja terveys riippuvat hänen ihmissuhteittensa pysyvyydestä ja lapsen hyvinvointi riippuu siitä, miten hyvin hänen tarpeensa tunnistetaan ja niihin vastataan (Hämäläinen 2006, 10–11). Keskeisintä lastensuojelun tarvetta selvitetessä on lapsen edun toteutuminen. Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia, tuettava perhettä kasvatustehtävässä sekä turvattava läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Lapsen täytyy saada ymmärtämystä ja hellyyttä, iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa, taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus, turvallinen kasvuympäristö, sekä ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus. Hänen tulee voida kasvaa vastuullisuuteen ja itsenäistyä. Hänellä tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan, sekä hänen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen taustansa tulee huomioida. (LSL 4§.)

Lastensuojeluilmoituksella ilmoitetaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle henkilölle lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Kaikki kunnallisen tai yksityisen tahon sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen ja seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan palveluksessa tai luottamustoimessa olevat ovat velvollisia viipymättä salassapitosäännösten estämättä tekemään lastensuojeluilmoituksen. Edellisten lisäksi ilmoituksen voi tehdä kuka tahansa häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä. (LSL 25§.) Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on vastaanottanut lastensuojeluilmoituksen tai saanut muuten tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta (LSL 26§).

Lastensuojelutyö on moniammatillista yhteistyötä, jossa yhdistyvät perhelähtöinen tuki ja kontrolli. Lasten kokemana seksuaalinen hyväksikäyttö, pahoinpitely ja perheväkivalta ovat paitsi lastensuojelullisia, myös hoidollisia ja juridisia kysymyksiä. (Lajunen & kump. 2005, 27.) Lapselle määrätään hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka on tehtävä ilman aiheetonta viivytyksiä selvitys lapsen tilanteesta olosuhteiden

den edellyttämässä laajuudessa. Sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. (LSL 27§.) Jos lastensuojelun asiakkuus jatkuu selviytyksen jälkeen, lapselle tehdään asiakassuunnitelma yhteistyössä huoltajan tai läheisen sekä lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvan tahon kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, tarjottavat palvelut ja tukitoimet, sekä arvioitu aika jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava mahdolliset osapuolten eriävät näkemykset. Suunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. (LSL 30§.)

Lastensuojelulain mukaan on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi (LSL 4§). Avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä, jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveytensä tai kehitystään. Avohuollon tukitoimilla voidaan järjestää perheelle riittävä taloudellinen tuki ja tarpeenmukaiset asumisolosuhteet. Avohuollontukitoimia voivat olla tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa ja työhön sijoittamisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä ja muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Se voi olla tukihenkilö- tai perhe, lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluita, perhetyötä, koko perheen sijoitus kuntouttavaan perhe- tai laitoshoitoon, vertaisryhmätoimintaa, loma- ja virkistystoimintaa sekä muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia. (LSL 35–37§.)

Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti, jos hän on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijaishuollon tarpeessa. Ennen päätöstä on selvitettävä lapsen, vanhemman, huoltajan sekä muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön mielipide ja käsitys asiasta, ellei kuulematta jättämiseen ole perusteltua syytä. Päätöksen tekee sosiaalitoimen johtava viranhaltija, tai hallinto-oikeus, jos yli 12-vuotias lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa sitä, tai kuuleminen on jätetty suorittamatta muusta syystä kuin 42§:n 3 momentissa mainitaan. (LSL 43§.)

Huostaanotossa vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirtyy kunnan lastensuojelusta vastaavalle toimielimelle, jolla on myös oikeus päättää lapsen olinpaikasta, niin että

huostaanoton tarkoitus toteutuu. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, kunnan vastaava sosiaalityöntekijä tai laitoksen johtaja päättää lapsen ja tämän vanhempien sekä muiden läheisten yhteydenpidon rajoittamisesta 62 ja 63§:ssä mainituista lapsen edun mukaisista syistä. Perhehoidossa ei voida käyttää muita rajoitustoimenpiteitä, vain kotikasvatukseen verrattavia sääntöjä ja ohjeita, kuten kotiintuloajat, ruokailu, kodin askareet yms. (Räty 2007, 337.) Lapsen asioissa on pyrittävä aina yhteistoimintaan lapsen, vanhemman ja huoltajan kanssa, ensisijaisesti on otettava huomioon lapsen etu. (LSL 45§.) Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Huostassapidon edellytykset on arvioitava asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, lapsen tai huoltajan hakiessa lopettamista tai kun se muuten osoittautuu tarpeelliseksi. Huostassapito lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (LSL 47§.)

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto sijaishuollon tai vähintään puoli vuotta kestäneen yksin lapseen kohdistuneen avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen jälkeen. Kunnan järjestämisvelvollisuus päättyy, kun kodin ulkopuolisesta sijoituksesta on viisi vuotta, tai viimeistään kun nuori täyttää 21 vuotta. (LSL 75§.) Jälkihuolto toteutetaan ottaen huomioon nuoren henkilön iän mukaiset kehityshaasteet ja itsenäistyminen. Hänen asiakassuunnitelmansa päivitetään nuoren tuen tarpeisiin perustuen. Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa tehtävä yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan nuoren jatkossa käytettävissä olevat palvelut. (LSL 76§.)

3.1 Sijaishuolto

Lastensuojelulain 49 §:n mukaan sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai tuomioistuinkäsittelyn ajaksi väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla.

Laitoshuoltoa tarjoavat lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit ja muut lastensuojelulaitokset sekä ammatilliset perhekodit. Perhehoitoa voivat harjoittaa kunnan työ- tai virkasuhteessa tai toimeksiantosopimuksella toimivat perhekotivanhemmat sekä yksityisinä palvelun tuottajina toimivat perhekodit. Perhehoidossa lapsen hoito, kasvatusta ja

muu ympärivuorokautinen huolenpito järjestetään hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa eli sijaisperheessä. Perhehoitajia kutsutaan myös sijaisvanhemmiksi. (Lastensuojelunkäsikirja 2009.)

Lapsen sijaishuoltoapaikan valinnassa on kiinnitettävä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen (LSL 50§). Ammatillisen lastensuojelun kansainvälisesti hyväksyty peruseriaate on, että sijoitustoiminta samoin kuin adoptio- toimintakin ovat lapsilähtöisiä ja lapselle pyritään etsimään hänen tarpeitaan vastaava sijoituspaikka (Hämäläinen 2006, 5-6).

Perhehoidon tavoitteena on antaa sijoitetulle lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään. Sijaiskodit ovat perhehoitajain mukaisen toimeksiantosopimuksen tehneen perhehoitajan omassa kodissaan antamaa lapsen hoitoa ja kasvatusta siten, että lapsi ja perhehoitaja asuvat yhteisessä kodissa. Jotkut sijaisperheet tarjoavat pitkäaikaisen kodin, toiset toimivat väliaikaisena kriisisijoituspaikkana ja jotkut tukiperheinä. (Lastensuojelunkäsikirja 2009.)

3.2 Lapsen kehitys

3.2.1 Psykososiaalinen kehitysteoria

E.H. Eriksonin kehittämän psykososiaalisen kehitysteorian mukaan ihminen kehittyy ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Teoriassa seurataan ihmisen biologista kasvua ja kehitystä, huomioidaan yhteiskunnalliset vaikutukset sekä tutkitaan psyykkisten tekijöiden, ajatukset, tunteet ja tahto kehitystä eri ikävaiheissa. Eriksonin teoria sisältää kahdeksanvaiheisen, koko elämänkaaren käsittävän identiteetin kehittymisen. (Dunderfelt 1997, 234–235.)

Ensimmäisen vuoden, vauvaiän, aikana muodostuu perusluottamus. Äitisuhteen laatu on Eriksonin mukaan kaikkein ratkaisevin varhaisimmasta lapsuudenkokemuksesta saatavaan luottamuksen määrään. Voimana on toivo siitä että syvät toiveet täyttyvät, vastakohtana on itseensä käpertyminen. (Erikson 1982, 241, 249)

Varhaislapsuudessa, 1–2-vuotiaana, voimana on tahto ja vastakohtana pakonomaisuus. Tämän vaiheen kehitystehtävät, itsenäisyys, häpeä ja epäily vuorottelevat. Vuorovaikutussuhteiden laadulla ympäristön kanssa on tässä iässä suuri merkitys. Lapsen on saatava kokeilla monenlaisia asioita itse, mutta toisaalta ”vanhempien lujouden täytyy suojella häntä hänen koulumattoman arvostelukykynsä mahdollista sekasortoa vastaan”. Samalla kun ympäristö rohkaisee lasta seisomaan omilla jaloillaan, sen täytyy myös suojella häntä häpeän ja epäilyksen ”tarkoituksettomia ja mielivaltaisia kokemuksia” vastaan. (Erikson 1982, 243.) Jos toimintaan liittyy rankaisun pelkoa tai jäykkää itsekontrollia, se muodostuu pakonomaiseksi (Dunderfelt 1997, 249).

Leikki-iässä, 3–6-vuotiaana kehitystehtävät ovat aloitteellisuus ja syyllisyys, voimana on määrätietoisuus ja vastakohtana estoisuus. Leikki-ikä on ympäristön normien, sääntöjen ja käyttäytymistapojen sisäistämisen aikaa, joista muodostuu yksilön omia psyykkisiä rakenteita. (Dunderfelt 1997, 248.) Lapsen mielikuvitukselle ja ilolle on oltava tilaa niin, että hänestä voi kasvaa positiivinen, aloitekykyinen ihminen. Hän harjoittelee ottamaan vastaan ulkomaailman kieltoja ja käskyjä. Eriksonin mukaan kukaan ei voi käydä kehitysvaiheitaan täydellisesti läpi, vaan hänelle on edullista, jos hänellä on kokemuksia myös negatiivisista voimista elämässään (Dunderfelt 1997, 244).

Kouluiän kehitystehtävä on ahkeruus ja pystyvyys vastakohtanaan alemmuudentunne. Voimana on osaavuus ja vastakohtana tylsistyminen. Lapsi on tässä iässä energinen ja luova. Koulu, kaveripiiri ja harrastukset ovat tärkeitä. Tässä iässä syntyy perussuhtautuminen työhön. Rakentavan palautteen kautta lapselle rakentuu kokemus omasta pystyvyydestä ja erinomaisuudesta. Osaavuus on kykyjen ja älykkyyden sujuvaa käyttöä ilman alemmuudentunnetta. Lapsi tylsistyy, jos hänen omaehtoinen toiminta tyrehdytetään liian voimakkaasti ja rakkaudettomasti. Mutta myös pettymyksen kokeminen on tarpeellista, koska kaikissa on sellaisia puolia, joita ympäröivä yhteisö ei hyväksy. (Dunderfelt 1997, 247.)

Nuoruuden kehitystehtävä on identiteetin muodostuminen, jonka toinen ääripää on roolihajaannus. Voima on uskollisuus ja vastakohta syrjäyttäminen. Nuoruuteen kuuluu sisäisten voimien kasvaminen ja yksilöllisyyden tunteen voimistuminen sekä erilaisten roolien kokeileminen. Identiteetin syntymiseen kuuluu ainakin jonkinasteinen

roolihajaannus tai epävarmuus. Perusvoima, joka tässä vaiheessa voi syntyä, on uskollisuus, joka on kyky säilyttää läheiset suhteet arvojärjestelmien konflikteista huolimatta. Vastakohtana on syrjäyttäminen, joka tarkoittaa luopumista lojaalisuudesta vaaran tai riitojen uhatessa. (Dunderfelt 1997, 247.)

Varhaisessa aikuisuudessa kehitystehtävänä on läheisyys ja solidaarisuus, vastavoimana eristäytyminen. Voima on rakkaus ja vastakohtana poissulkeminen. Itsetietoisuuteen tullut nuori aikuinen lähtee etsimään omaa paikkaansa, tehtävänsä ja ihmissuhteitaan. Rakkaus tai vahva yhteenkuuluvuus ihmisten, ryhmien tai aatteiden kanssa on tämän kehitystehtävän voima. Läheisyyden vastakohtana oleva eristäytyneisyys on tunne, että minua tai joitakin ominaisuuksiani ei hyväksytä. Eristäytymisen hetkiä tarvitaan ja jokaisella on oikeus suojata itseään, mutta eristettynä ja hyväksymättä jätettynä ihminen voi kasvaa vihamieliseksi joko todelliselle tai luulotellulle viholliselle. Tämän taustalla on heikko suhde omaan itseen; minä suljen pois, koska minut on joskus suljettu pois. (Dunderfelt 1997, 246–247.)

Nämä kuusi kehitysvaihetta koskettavat lapsia ja nuoria. Näiden lisäksi ovat vielä keski-ään ja vanhuuden kehitystehtävät, joita en tässä käsittele. Sanottakoon kuitenkin, että myös aikuiset ja vanhemmat kehittyvät koko ajan. Vanhemmaksi synnyttään lapsen syntymän tai perheeseen tulon myötä. Ennen lapsen tuloa siihen yleensä valmistaudutaan jollakin tavalla, mutta viimekädessä siihen kasvetaan lapsen mukana. Elämäntarkastelun mukaan ihmisen kehitys voi jatkua läpi koko elämän. Jokaisen ihmisen elämäntarina, ihmisen oma kokemuksellinen tarina, on ainutlaatuinen, eikä välttämättä etene yleisten aikataulujen mukaan. Tutkijoiden mukaan ihmisen elämäntarinnasta löytyy kuitenkin inhimillisen kehityksen yleiset lainalaisuudet. Elämä on Eriksonin mukaan jatkuvaa identiteetin muodostamisen prosessia. (Dunderfelt 1997, 15–18.) Dunderfeltin mukaan ”jokaisena ikäkautena yksilöllä on mahdollisuus uudistua, käydä läpi menneisyyden tukkeumia” (mts. 173).

3.2.2 Kiintymyssuhdeteoria

Kiintymyssuhdeteoriassa pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään varhaisten ihmissuhteiden vaikutusta myöhempään kehitykseen (Sinkkonen & Kalland 2001, 7). Teorian mukaan varhaiset ihmissuhteet toimivat harjoituskenttänä tunteiden ja ajattelun kehit-

tymiselle, jopa niin, että lapsen ensimmäinen ihmissuhde, yleensä äitiin, toimisi kaikkien myöhempien rakkaussuhteiden prototyyppinä. Kiintymyssuhteella on vaikutusta lapsen kognitiiviseen, emotionaaliseen ja sosiaaliseen kehitykseen, sekä tapaan havainnoida ja tulkita ympäristöään ja käsitellä stressaavia tunteita ja ajatuksia. Kiintymyssuuhdemalleja pidetään pysyvinä, ne aktivoituvat stressaavissa ja traumaattisissa tilanteissa. Sekä lapsen että vanhemman oma kiintymyssuuhdemalli vaikuttaa vanhemman kasvatustapaan. Vanhemmat voivat olla kannustavia, vähätteleviä tai vaativia. (mts. 174–176.)

Kiintymyssuhteesta voi muodostua joko turvallinen tai turvaton. Turvaton kiintymyssuhde voi olla välttelevä tai ristiriitainen. Eritavoin kiinnittyneet lapset kohtaavat erilaisia vaikeuksia elämässään ja kullakin on omat tyypilliset voimavarat ja vahvuudet niistä selviämiseen. Turvallisessa kiintymyssuhteessa äiti vastaa sensitiivisesti ja lapsen ikätason mukaisesti lapsen tarpeisiin. Välttelevästi kiinnittyneet ovat oppineet pärjäämään itse, he eivät voi luottaa saavansa apua tarvitessaan esimerkiksi masentuneelta äidiltä. Ristiriitaisesti kiinnittyneiden lasten äidit toimivat epäjohdonmukaisesti, eikä lapsi ole kyennyt vuoden iässä kehittämään strategiaa hallitakseen äitinsä monimutkaisia ja vaikeasti ennakoitavia vuorovaikutustapoja. (Sinkkonen & Kalland 2001, 36-37.)

Ensimmäisen yhdeksän kuukauden aikana lapsi liittyy ensisijaiseen hoitajaansa ja pysyvä tunneside muodostuu. Sijoitetun lapsen alkuperään ja taustaan pitäisikin suhtautua hyväksyvästi. Jos se tuomitaan ja lapselta evätään yhteys sijoitusta aikaisempaan elämään ja ihmissuhteisiin, lapselle aiheutetaan itsetuntovamma, joka tulee esille viimeistään murrosiässä. Kahden viime vuosikymmenen aikana tutkittaessa sijaisperheissä kasvaneiden lasten selviytymistä aikuisena, on käynyt ilmi, että mitä paremmin lasten läheis- ja kiintymyssuhteiden ylläpito on onnistunut, sitä paremmin he ovat selviytyneet. Yhteyden katkeaminen merkitsee hylätyksi tulemistä, joka on kasvuiän raskaimpia kokemuksia. Lapsi tarvitsee kaikkien aikuistensa tuen selviytyäkseen sijoituksen aiheuttamasta kriisistä. Toimivan yhteistyön merkitys vanhempien ja sijaisvanhempien välillä on erittäin tärkeää. (Hämäläinen 2006, 11–14.)

3.3 Vanhemmuus

Kähkösen tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät kokevat vanhemmuuden määrittelyn tärkeäksi, mutta vaikeaksi tehtäväksi työssään. He näkivät riittävän hyvän vanhemman oleellisimmaksi tehtäväksi lapsen fyysisten ja psyykkisten tarpeiden tyydyttämisen. Yhtä tärkeänä nähtiin vastavuoroinen tunnesuhde lapsen ja vanhemman välillä. Vanhemmuuden ja perheen arviointi pitäisi tehdä aina yhteistyössä perheen jäsenen kanssa. (Kähkönen 1994, 7.) Positiivinen lähestyminen ja voimavarojen etsiminen pitäisi olla yhtä itsestään selvää kuin ongelmien kartoittaminen. Voimavaroja tuemalla perheitä voidaan vahvistaa selviytymään ongelmistaan. (mts. 34.)

Asiantuntijoiden mukaan riittävän hyvää äitiyttä on se, että jokainen äiti normaalissa tilanteessa, kun ei ole sairas eikä stressaantunut, tietää mitä lapsi tarvitsee ja pyrkii tyydyttämään lapsen tarpeet. Myöhemmin käsitteeseen sisällytettiin myös isän rooli, syntyi käsite riittävän hyvästä vanhemmuudesta. Kun vanhemmat ovat tietoisia lapsen kehityksen kulusta ja kehityksen asettamista ikäkausittaisista rajoitteista, he pystyvät paremmin ymmärtämään lasta ja asettamaan rajat lapsen käyttäytymiselle. Tämä tietous vaikuttaa vanhemmuuden laatuun. (Kähkönen 1994, 6.)

Tutkittaessa huostaan otettujen lasten perheitä ja vanhemmuutta, yleisimpiä huostaanoton syitä ovat vanhempien mielenterveysongelmat, epävakaainen perhe-elämä, elämäntilanteen heikkous ja kyvyttömyys, sekä päihderiippuvuus. Edellisten lisäksi mukana on monesti myös mielenterveysongelmia ja työttömyyttä, kaikista tästä seuraa usein taloudellisia vaikeuksia. Vanhemmat ovat voimattomia ja kyvyttömiä sekä oman elämän hallintaan että lapsesta huolehtimiseen (Kähkönen 1994, 39). Edellisistä johtuen vanhemmuus voi murtua. Tällä tarkoitetaan sellaisia käyttäytymisen muotoja ja hoivan epäonnistumista, jotka johtavat lapsen hoidon laiminlyöntiin, hylkäämiseen tai pahoinpitelyyn. Vanhemman sisäisten ja ulkoisten voimavarojen kuormittuminen on ratkaisevaa murtumisessa. (mts. 8.)

Kun vanhemmuus murtuu, ongelmat ovat jo suuria, viimeistään silloin tarvitaan sosiaalitoimen lastensuojelun interventiota lasten elämän turvaamiseksi ja perheen kokonaistilannetta selvittämään. Vanhempien suhtautuminen on monesti subjektiivista,

eivätkä he varsinkaan aluksi ymmärrä vanhemmuudessaan olevan mitään ongelmaa, he eivät havaitse lasten pahoinvointia ja pulmia (Hurtig 2003, 106).

3.4 Sijaisvanhemmuus

Kunnat tai kuntainliitot hyväksyvät sijaisvanhemmaksi/perhehoitajaksi henkilön, joka on koulutuksensa, kokemuksensa ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva antamaan perhehoitoa (Perhehoitajalaki 1§). Erityistä huomiota kiinnitetään kodin ihmissuhteisiin, perhehoitoa antavan henkilön mahdollisuuksiin ottaa huomioon ja tyydyttää perhehoitoon sijoitettavan lapsen tarpeet hänen etunsa mukaisesti, sekä yhteistyökykyyn eri tahojen kanssa. Lisäksi on tärkeää selvittää, hyväksyvätkö muut sijaiskodin jäsenet perhehoitoon sijoitettavan lapsen ja voiko sijoitettava lapsi saada kodin muihin jäseniin nähden tasavertaisen aseman. Sijaiskodin tulee olla myös tiloiltaan ja varustetasoltaan toimintaan nähden sopiva. Sijaisvanhemman velvollisuus on turvata sijoitetun lapsen hyvä hoito, kasvatusta ja huolenpito toteuttamalla sovittua asiakassuunnitelmaa, tehdä yhteistyötä sosiaalihuollon kanssa ja auttaa lasta säilyttämään yhteydet hänelle läheisiin ihmisiin. Hänellä on salassapitovelvollisuus sijaislapsen liittyvissä asioissa. Perheessä voidaan hoitaa enintään neljää samassa taloudessa asuvaa alle kouluikäistä lasta. Perheessä voidaan hoitaa enintään seitsemää lasta, jos toisella vanhemmalla on tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus hoito- ja kasvatustehtävistä. (Perhehoitajalaki; Lastensuojelunkäsikirja 2009.)

Nykyisin lastensuojelun tavoitteeksi ei riitä vain fyysisten tarpeiden tyydyttäminen, vaan lastensuojelulaki velvoittaa lapsen kehityksen kaikinpuolisen turvaamisen tunne-elämän tarpeita myöten (katso luku 3). Sijoitettavat lapset ovat jääneet osittain tai kokonaan vaille omien vanhempien tukea, siksi heillä on myös sellaisia tarpeita, joita muilla lapsilla ei ole. Sijaisvanhempien on pyrittävä mahdollistamaan lapsen toipuminen ja tarjoamaan tasoitusta heikentyneille lähtökohdille, niin että lapsen perusluottamus itseen, toiseen ihmiseen ja ihmissuhteisiin voi muodostua. (Hämäläinen 2006, 5-6).

Nykyiset kiintymyssuhdetutkimukset kyseenalaistavat alkuperäisten ihmissuhteiden korvattavuuden, siksi voimassa oleva lastensuojelulaki säätää lapsen oikeudeksi lähimpien ihmissuhteiden säilyttämisen (LSL 4§). Tämän vuoksi kaikkeen sijaishuol-

toon kuuluu yhteistyö biologisen perheen kanssa. Se puolestaan asettaa haastetta sijaishuollon toteuttamiselle, koska samalla on tarkoitus tarjota toipumista uusien ihmissuhteiden avulla. Tämä merkitsee väistämättä ammatillisen vaatimustason nousua lastensuojelualalla. Sijoitus on aina jonkinasteinen kriisi niin lapselle, omaisille kuin sijaisvanhemmillekin. Tiedon ja ymmärryksen lisääminen yhteistyön onnistumiseksi eri osapuolten välillä on välttämätöntä, sen on todettu olevan myös toimivaa. Aikuis-ten välisten suhteiden laatu määrää lapsen käsitystä itsestään. Jatkuvuus on tärkeää lapsen kehityksen turvaamiseksi. (Hämäläinen 2006, 6, 7, 16–18.)

Sijaisvanhemmuus on haaste ja elämänmuutos, sitä harkitseville on kehitetty PRIDE-valmennus, jota järjestää esimerkiksi Pesäpuu ry (Pesäpuu ry 2010). Valmennuksessa saa tietoa päätöksenteon pohjaksi, sekä valmiuksia ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Perhehoitajan oikeuksiin kuuluu saada tukea hoito- ja kasvatustehtävissään, saada valmennusta, työnohjausta ja rahallista korvausta toimeksiantosopimuksessa määrätyllä tavalla sekä tulla kuulluksi sijaislapsen huoltoa koskevissa asioissa. Sijaisperheen vanhemmat voivat olla kodin ulkopuolella töissä. Toinen tai molemmat vanhemmat voivat myös toimia sijaisvanhempina päätoimisesti (Arkimies 2008; Perhehoitajalaki 1992).

Sijaisvanhemmuus on elämäntapa. Yhteiskunnan tarjoaman tuen lisäksi kaikista tärkeintä on sijaisvanhemman oma halu avata kotinsa ovet ja koko elämänsä uudelle lapselle, ja samalla koko joukolle vieraita ihmisiä. Yleisimpiä syitä tähän ovat halu auttaa tai lapsettomuus. Tämä tuli esille myös Nykänen & Voutilainen opinnäytetyöstä, jossa tutkittiin sijaisvanhempien kokemuksia ja käsityksiä sijaisvanhemmuudesta ja tuen tarpeesta (Nykänen & Voutilainen, 2002, 22).

Sijaisvanhemmaksi aikovan on oltava sinut itsensä, omien arvojensa ja kasvatus- ja toimintaperiaatteidensa kanssa. Mikään yli-ihminen hänen ei kuitenkaan tarvitse olla, normaali vanhemman velvollisuudet ymmärtävä terve aikuisuus riittää. Psykologi Tarja Janhunen on Perhehoitoliiton aloitteesta tutkinut sijoitusten suunnittelemattomia purkautumisia. Sijoitusten purkautuminen pitkäaikaisessa perhehoidossa – tutkimuksen (2007) mukaan perheen keskinäisten suhteiden pitäisi olla kunnossa, ja sijaislapsen kasvattaminen saisi olla molempien puolisoitten hanke. Sijaisvanhempana toimiva yksinhuoltaja puolestaan tarvitsee lähipiirinsä tukea. (Arkimies 2008,190.)

3.5 Verkostot

Palvelujen rakennemuutoksen myötä 90-luvulta alkaen alettiin kehittää moniammatillisia, poikkihallinnollisia ja alueellisia palvelumuotoja, alettiin verkostoitua. Moniammatillinen yhteistyö tarkoittaa työskentelyä asiakas- ja työlähtöisesti niin, että eri ammattiryhmät yhdistävät tietonsa ja taitonsa sekä pyrkivät mahdollisimman tasarvoiseen päätöksentekoon (Isoherranen 2005).

Lastensuojelun Keskusliiton 90-luvun lopulla toteuttaman Lastensuojelun alueverkostot -projektin toteutuneita alueellisia kehittämistarpeita olivat: uusien yhteyksien rakentaminen ja jo olemassa olevien kontaktien vahvistaminen eri toimijoiden välille, alueverkostojen rakentaminen, koulutustarjonnan lisääminen, työntekijöiden yhteistoimintojen tukeminen ja viestinnällisten valmiuksien kehittäminen, sekä asiakkaiden osallisuuden lisääminen. Valtakunnallisen tason tehtäviä olivat lapsipoliittinen vaikuttaminen, lastensuojelutoiminnasta tiedottaminen ja kansalaisten osallisuuden lisääminen. Haasteelliseksi verkostoitumisessa koettiin lastensuojelutoiminnan byrokraattisuus ja vaitiolovelvollisuus ja se, että verkostot ovat hankalasti johdettavia, pelisäännöt ja roolit ovat usein epäselviä ja siksi tehtävät uuvuttavat aktiivisimmat. (Virtanen 1999, 34–35.)

Verkostoituminen on nykyaikainen tapa tehdä yhteistyötä, se on yksi asiakastyön menetelmä. Verkosto voi olla eri organisaatioiden välinen, kaveriverkosto tai mitä tahansa siltä väliltä. Verkoston toimintatavat muotoutuvat kulloisenkin tarpeen mukaan. Tämän päivän yhteiskunnassa tuskin voi elää ilman verkostoja. Internetissä toimiva sosiaalinen media on vuorovaikutteinen viestintäympäristö, jossa kaikilla on mahdollisuus osallistua tiedon tuottamiseen, julkaisemiseen ja käsittelyyn (Aunesluoma 2010).

Sijaisperheiden elämässä verkostoituminen näkyy yhteistyönä monien eri tahojen kanssa. Näitä ovat esimerkiksi biologiset vanhemmat ja muut läheiset, sosiaalityöntekijät, päiväkodit, koulut, sairaan- ja erityissairaanhoito, erilaiset terapiat, harrastukset, vertaisryhmät ja alueelliset sijaisvanhempien yhdistykset. Perhehoitoliitto on valtakunnallinen sijaisvanhempien ja perhehoitajien liitto, joka muun muassa valvoo perhehoitajien etuja, se ei ole kuitenkaan ammattijärjestö. Se toimii myös turvatakseen

mahdollisimman monelle huolenpitoa tarvitsevalle lapselle, nuorelle, vammaiselle, pitkäaikaissairaalle ja vanhukselle oikeuden elää perheessä. (Perhehoitoliitto 2010.)

4 KOKEMUKSELLISUUS

Työni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Keskeisintä on saada sijaisvanhempien väkivaltateemaan liittyvä omakohtainen kokemus näkyviin. Kokemusta tehdään näkyväksi kyselytutkimuksen ja haastattelun avulla. Analysoin saadun aineiston fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusmetodin periaatteilla. Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia. Tutkimuksessa keskeistä on oivaltava havainnointi ja ymmärtäminen (Syrjäläinen ym. 2007, 70).

Kaikessa ihmistutkimuksessa on takana jonkinlainen ihmiskäsitys. Fenomenologisen ihmiskäsityksen mukaan tärkeitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys, sekä niiden ymmärtäminen ja tulkinta. Fenomenologien mukaan eläminen on kehollista toimintaa ja havainnointia, ja samalla koetun ymmärtävää jäsentämistä. Kokemus käsitetään laajasti ihmisen kokemuksellisena suhteena omaan elämäntodellisuuteensa, se syntyy vuorovaikutuksesta todellisuuden kanssa ja on aina suhteessa ympäristöön ja toisiin ihmisiin. Kokemuksellisuus on ihmisen maailmansuhteen perusmuoto ja fenomenologien mukaan tämä suhde on intentionaalinen, eli kaikki merkitsee meille jotakin. (Aaltola & Valli 2001, 26–28.)

Hermeneutiikka tarkoittaa teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta, tämä ulottuvuus tulee mukaan fenomenologiseen tutkimukseen tulkinnan tarpeen myötä (Aaltola & Valli 2001, 29). Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen periaatteiden mukaan harkitaan tilannekohtaisesti miten toimimalla saavutetaan toisen kokemus ja hänen ilmaisemansa merkitykset mahdollisimman autenttisesti eli aidosti (mts. 2001, 31).

Tutustuin aineistoon huomioiden hermeneuttisen kehän ongelman. Hermeneuttinen kehä tarkoittaa kehämäistä liikettä aineiston ja oman tulkinnan välillä jokaisessa tutkimuksen vaiheessa. Hermeneuttinen ymmärtäminen ei ala alusta, vaan muodostuu esiymmärryksen perustalle. Esiymmärryksen tulee kehittyä ja ylittää ennakkoluuloja sekä saada aikaan kriittistä etäisyyttä kohteeseen. (Syrjäläinen ym. 2007, 64–65.) Tässä avoimessa dialogissa edetään alun välittömästä tulkinnasta kriittisen ja reflektiivi-

sen asenteen avulla mahdollisimman koeteltuun, todennäköiseen ja uskottavaan tulintaan tutkittavan alkuperäisestä tarkoituksesta. Tutkimuksen lopputulokseen vaikuttaa se, miten tutkija pystyy laittamaan ”hyllylle” ennakkoasenteensa materiaalin keruun ja analyysin tekemisen ajaksi, ja kuinka hyvin hän pystyy löytämään olennaiset merkitykset saadusta aineistosta. Mitä paremmin tutkija on selvillä omista arvoistaan ja asenteistaan, sitä helpompaa hänen on tehdä luotettavaa tutkimusta. (Aaltola & Valli, 2001, 34–35.)

5 TUTKIMUSONGELMA

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset muotoutuivat tekemäni sijaisvanhempien kokemuksia kartoittavan kyselyn pohjalta sekä hankkeen kannalta keskeisimmiksi kokemieni kysymysten näkökulmasta:

1. Minkä sijaisvanhemmat kokevat haasteellisimmaksi kohdatessaan väkivaltaa kokeneita lapsia?
2. Mitä tukea sijaisvanhemmat tarvitsevat ja saavat, mitä he toivovat hankkeelta?
3. Miten sijaisvanhempien omat lapsuudenkokemukset vaikuttavat heidän toimimiseen vanhempana niin biologisille kuin sijaislapsillekin?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Omat esioletukset

Laadullinen tutkimus on tutkijan ja tutkittavan ilmiön vuoropuhelua, jossa tavoitteena on hypoteesittomuus. Hypoteesittomuus tarkoittaa laadullisessa tutkimuksessa sitä, että tutkijalla ei ole lukkoon lyötyjä ennakko-olettamuksia tutkimustuloksista tai kohteesta. Aineistojen tehtävänä on pikemminkin hypoteesien keksiminen, ei todistaminen. Parhaimmillaan tutkija yllättyy ja oppii tutkimuksen kuluessa. (Eskola & Suoranta 2005, 19–20.) Pyrin jättämään omat arkitiedosta ja teoretiedostani olemassa olevat esioletukset tutkimuksen ajaksi taka-alalle, jotta voisin olla mahdollisimman objektiivinen saadulle aineistolle. Onnistuneen tutkimuksen jälkeen tutkijalla on selkeämpi ja monipuolisempi ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä kuin tutkimuksen alussa, myös tunnettu on tullut tiedetyksi (Aaltola & 2001, 42).

6.2 Kohderyhmä

Suunnittelimme kehittämishankkeen hanketyöntekijöiden kanssa ottavamme kohderyhmäksi Mikkelin alueen sijaisvanhemmat. Kyselyn kohderyhmä täsmentyi kuitenkin Mikkelin alueelta sijoitettujen lasten sijaisvanhemmiksi, koska sijaishuollon ohjaajalla oli vain tällaiset osoitetiedot käytössään. Molemmille perheen vanhemmille lähetettiin omat kyselylomakkeet. Perheitä oli 28 Keski-Suomen, Pohjois-Savon ja Päijät-Hämeen seuduilta. Koska saimme ensimmäisellä kierroksella vain neljä vastausta, laajensimme kohderyhmää Etelä-Savon ja Kymenlaakson sijaisvanhempiin.

6.3 Menetelmä ja toteutus

Tutkimuksen aineiston keruu toteutettiin kyselyllä, johon tuli johdannoksi esittelyteksti aiheeseen, sekä neljä avointa kysymystä. Tein kyselyn hanketyöntekijöiden kanssa käymieni keskustelujen ja heidän esittämiensä tarpeiden pohjalta. Halusimme ottaa huomioon tietyt teemat, antaa teemarungon meitä kiinnostavista asioista, mutta jättää vastaajille vapauden kertoa heille tärkeimmistä asioista. Keskeistä kyselysämme oli tavoittaa sijaisvanhempien väkivaltateemaan liittyvä kokemusmaailma.

Tein johdannon ja kyselyn (Liite 1) sekä saateen (Liite 2). Hioimme ne lopulliseen muotoon hankkeen työntekijöiden kanssa. Suurta apua toteutuksessa oli aikaisemmin suorittamastani väkivaltatyön kurssista sekä kesätyöstäni lastenkodilla. Näin olin aiheessa riittävästi sisällä, jotta pystyin tekemään materiaalin. Sovimme, että toimitamme kyselyn vastauskuorten ja hanke-esittelyjen kera kaupungin sosiaalitoimeen toimitettavaksi asianomaisille. Näin vastaajien anonymiys säilyisi ja saisimme toivottavasti myös avoimempia vastauksia.

Projektityön puitteissa tekemäni kyselyn aiheita olivat:

1. Sijaislapsen perheeseen tuomat väkivaltakokemukset
2. Sijaisvanhempien omat elämäkokemukset
3. Yhteistyö biologisen perheen kanssa
4. Yhteistyö sosiaalitoimen ym. tahojen kanssa, vertaistuki

(Liite 1)

Saimme määräaikaan mennessä vain neljä palautettua vastausta. Lähetimme muistutuskirjeet noin viikon kuluttua ensimmäisestä palautuspäivästä (Liite 3). Kirjeessä kiitimme niitä, jotka olivat jo vastanneet ja annoimme jatkoaikaa toisille. Samalla laajensimme kyselyä yhteyshenkilöidemme kautta Etelä-Savon ja Kymenlaakson sijaisvanhemmille. Näin saimme vielä neljä vastausta lisää. Saimme siis vastaukset kahdeksalta eri perheeltä. Vastausten sisällöstä oli pääteltävissä, että vain toinen puolisoista vastasi molempien puolesta, esimerkiksi lapsuuden kokemuksia oli sivuttu muutamissa vastauksissa molempien puolisoitten osalta. Palautetut vastaukset olivat avoimia ja kattavia ja kaikkiin kysymyksiin oli vastattu.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma elää tutkimushankkeen mukana. Tämä johtuu tutkimusprosessin vaiheiden, aineistonkeruun, analyysin, tulkinnan ja raportoinnin, kietoutumisesta yhteen niin, että jopa tutkimusongelmaa joudutaan tarkistamaan aineiston keruun kuluessa. Alkuperäiseen aineistoon voidaan joutua palaamaan vielä tutkielman kirjoittamisvaiheessa. (Eskola & Suoranta 2005, 15–16; Syrjäläinen ym. 2007, 68.)

Analysoin vastaukset fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen rakenteen mukaisesti, lukuun ottamatta synteisiä, eli merkityskokonaisuuksien yhteen viemistä ja niiden välisten suhteiden arvioimista (Aaltola & Vallin 2001, 42):

1. Tutkijan oman esiymmärryksen kriittinen reflektio (jatkuu koko tutkimuksen ajan)
2. Aineiston hankkiminen
 - avoimet kysymykset
3. Aineiston lukeminen, kokonaisuuden hahmottaminen
4. Aineiston kuvaus
 - tutkimuskysymysten näkökulmasta olennaisen esiin nostaminen
5. Aineiston analyysi
 - aineiston merkitysten jäsentäminen merkityskokonaisuuksiksi
 - merkityskokonaisuuksien sisällön esittäminen
 - tulkintaa vaativien lauseiden ja lausekokonaisuuksien tarkastelu

6. Synteesi

- merkityskokonaisuuksien yhteen vienti, kokonaiskuva merkityksen verkostosta
- arvioidaan merkityskokonaisuuksien välisiä suhteita

7. Uuden tiedon merkityksen arvioiminen, kehittämisideat

Sekä kyselyjen vähäisen vastausmäärän vuoksi että opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiä ajatellen tein syventävän haastattelun vielä kahdelle sijaisvanhemmalle. Tehdessäni haastattelurungon olin jo hyvää vauhtia uppoutunut opinnäytetyön tekemiseen. Olin nostanut olennaisen esiin tutkimuskysymysten näkökulmasta ja tehnyt suurimman osan teoriaosuudesta. Alun välittömän tulkinnan ja aineiston useampaan kertaan läpikäymisen jälkeen keskustelin hanketyöntekijän/työelämän ohjaajani kanssa esiin nousseista teemoista sekä siitä, miten olin ajatellut jatkaa työtäni. Näin sain vahvistusta valitsemilleni opinnäytetyön tutkimuskysymyksille myös hankkeen näkökulmasta. Tein haastattelurungon (Liite 4) vastausten alustavan analyysin ja tutkimuskysymyksiäni pohjalta. Lähetin haastattelupyynnön seitsemälle haastateltavalle, joista kolme suostui haastatteluun, mutta yhden kanssa emme loppujen lopuksi saaneet sovitettua aikataulumme yhteen. Nauhoitin ja litteroin haastattelut. Lopullinen tutkimusaineisto sisälsi kymmenen sijaisperhettä ja kahdeksantoista lasta.

Kokemukset näkyviin, väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hankkeessa on nimetty tutkimuksen tukiryhmä, jossa on jäseniä Jyväskylästä Pelastakaa Lapset ry:stä ja yliopistolta, Pieksämäeltä Diakonia-ammattikorkeakoulusta sekä Mikkelistä Viola – väkivallasta vapaaksi ry:stä ja ammattikorkeakoulusta, lisäksi mukana voi olla muita työelämän edustajia. Ryhmän tapaamisia on noin neljä kertaa vuodessa, näin hankkeen tarpeet, oppilaitosten mahdollisuudet ja opiskelijoiden suunnitelmat kohtaavat.

6.4 Tutkimuksen eettisyys

Aluksi otin yhteyttä kaupungin sosiaalitoimeen lapsiperheiden tukiyksikön esimiehen saadakseni luvan kyselyn tekemiselle. Hän oli hyvin myötämielinen asialle ja antoi valtuudet sijaishuollon ohjaajalle, jonka kanssa sovin käytännön asiat.

Koska kyseessä on arkaluontoinen aineisto, jossa on huomioitava asiakkaan asema ja oikeudet sekä salassapitosäännökset, kyselyyn vastattiin nimettömänä. Mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kysymys, sitä tiukemmin anonymiteettiä on suojattava (Eskola & Suoranta, 2003, 57). Vastaajien nimet eivät tulleet missään vaiheessa hankkeen, eivätkä kyselyn tekijän tietoon. Kirjeet postitettiin Mikkelin sosiaalitoimesta. Kyselyn mukana lähetettiin hanke-esittely ja palautuskuori Viola – väkivallasta vapaaksi ry osoitteeseen. Vain kyselyn tekijä ja hanketyöntekijät näkivät täytetyt kyselylomakkeet sellaisenaan. Vastanneiden tiedot käsiteltiin teemoittain sisältöjen mukaan siten, että tunnistettavuus häviää. Vastaajille kerrottiin nämä asiat ja että kysely lähetettiin Mikkelin alueelta sijoitettujen lasten sijaisperheille (noin 30 perhettä). Vastaajille esiteltiin kyselyn tarkoitus ja että vastauksista tehdään mahdollisesti opinnäytetyö. Saatteessa olivat sijaishuollon ohjaajan, kyselyn tekijän ja hanketyöntekijöiden yhteystiedot. Kyselyyn vastaaminen oli täysin vapaaehtoista, vastata sai vain haluamiinsa kysymyksiin tai valita itse vapaasti mistä haluaa kertoa.

Tein puolistrukturoidun rungon haastattelulle (Liite 4). Käytännössä siitä muodostui kuitenkin teemahaastattelu, jossa pyrin ohjailemaan keskustelua niin, että suunnittelemani aiheet tulivat käsiteltyä. Haastattelut olivat erittäin antoisia tutkimuksen näkökulmasta sekä mielenkiintoisia ja opettavaisia kokemuksia itselleni. Haastattelutilanteet olivat hyvin henkilökohtaisia ja haastateltavat jakoivat kokemuksensa erittäin avoimesti sekä kertoivat myös yleisempiä käsityksiään sijaisvanhempien arjesta. En erottele tässä raportissa kyselyitä ja haastatteluja, vaan käsittelen kaikki vastaukset teemoittain sisältöjen mukaan niin, että vastaajia ei voi tunnistaa. Hävitän nauhoitukset ja litteroinnit tutkimuksen valmistuttua, eikä kukaan muu kuule nauhoituksia eikä lue litteroitua tekstiä.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus ja arviointi

Laadullisessa empiirisessä tutkimuksessa aineiston koko ei ole ratkaisevaa, vaan sen tulkintojen kestävyys ja syvyys. Hermeneuttisessa tutkimuksessa myös ainutkertainen ja ainutlaatuinen kiinnostaa, se ei etene yksittäistapauksista yleiseen (Aaltola & Valli 2001, 28). Aineiston kattavuutta tarkastellaan koosta, edustettavuudesta ja yleistettävyydestä lähtien tutkimuksen omista teoreettisista lähtökohdista käsin. Aineiston sel-

keä rajaaminen on välttämätöntä, koska vastauksista tulee esille paljon tutkimusongelman kannalta toissijaista tietoa. (Eskola & Suoranta 2005, 60–64.)

Aineisto kattoi mielestäni tutkimusongelman, vaikka kyselyjä palautettiin suhteellisen vähän. Kylläntyminen eli saturaatio saavutetaan Eskola & Suorannan mukaan, kun uusi aineisto ei tuota enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Peruslogiikka alkoi toistua, mutta halusin vielä syventää ja tarkentaa vastauksia haastattelujen kautta. Kohdensin haastattelut vielä tarkemmin tutkimusongelmani mukaan. (Eskola & Suoranta 2005, 62–64.) Tämäntyyppisessä aineistossa jokainen kokemus on erilainen, koska jokainen lapsi on ainutlaatuinen yksilö omine taustoineen ja kokemuksineen, samoin jokainen vanhempi. Näin heistä muodostuu omanlaisensa perheyhteisö omine vuorovaikutussuhteineen ja verkostoineen. Vaikka löytyi paljon eri vivahteita, löytyi myös paljon samoja teemoja.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa arviointi pelkistyy kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta. Lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Tutkija joutuu tekemään ratkaisut teemoittelusta ja analyysin kattavuudesta tutkimusongelman mukaan, pohjana tässä on omat ennako-oletukset ja teoretietous. Omaa subjektiivisuutta ja toimintaa on pohdittava, epäiltävä ja arvioitava koko prosessin ajan. (Eskola & Suoranta 2005, 208–210.)

Fenomenologit puhuvat sulkeistamisesta ja avautumisesta ilmiön edessä. Sulkeistaminen tarkoittaa, että aikaisempi ajattelu ja kokemus ilmiöstä yritetään siirtää sivuun. Pyritään luopumaan esioletuksista ja ennakkoluuloista, jotta voidaan mahdollistaa aito intuitio, analyysi ja kuvaus. Avautuminen tai antautuminen ilmiön edessä tarkoittaa sitä, että kyseenalaistetaan itsestäänselvyudet. Aineiston on tarkoitus itse puhua puolestaan. (Syrjäläinen ym. 2007, 72–74, 82.)

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Analyysin ensimmäinen vaihe

7.1.1 Yhteistyö biologisen perheen kanssa

Sijaisperheet pitivät yhteyttä nolhasta kahdeksaan biologisen perheen jäseneen; äitiin, isään, isovanhempiin, vanhempien sisaruksiin tai kummeihin. Jos äiti oli elossa, hän oli mukana jollakin tavalla jokaisen lapsen elämässä, yhden äiti oli kuollut sijoituksen aikana ja kolmen äiti ennen sijoitusta. Biologiset isät eivät olleet yhtä tiiviisti mukana lastensa elämässä kuin äidit, vain kolmella lapsella mainitaan olevan suhteellisen normaalit suhteet ns. viikonloppuisään. Suurin osa vanhemmista hyväksyi sijoituksen, isät vähän useammin, varsinkin silloin kun vanhemmat olivat eronneet. Vastauksista käy ilmi, että yhteistyön sujuvuus vaihtelee samojenkin vanhempien kohdalla heidän oman elämäntilanteensa vaihteluiden mukaan. Silloin kun asiat ovat huonosti, sijoitus on helpompi hyväksyä. Useat sijaisvanhemmat tukivat biologisia vanhempia heidän omassa ongelmissaankin. Yksi kotiutusprosessi oli menossa, mutta yhdestäkään kotiutuksesta ei mainittu. Noin puolella perheistä oli ristiriitoja vähintään toisen biologisen vanhemman kanssa.

Biologisten vanhempien ongelmia olivat tämän tutkimuksen mukaan päihteiden käyttö, myös raskauden aikaisesta päihteidenkäytöstä oli mainintoja, väkivaltaisuus sekä vanhempien väliset ristiriidat, kykenemättömyys huolehtia lapsista heidän ikätasonsa mukaisesti, psyykkinen sairaus, mielenterveysongelmat sekä ongelmat selviytyä lapsen kanssa, rajojen asettamisen ja niiden pitämisen vaikeus. Sijoituksen jälkeen yhteistyötä hankaloittavia asioita olivat: epärealistinen käsitys vanhemmuudesta, ei ymmärretä, että lapsi kasvaa ja kehittyy, lomilla ei ole mitään rajoja, vaan ”*palvontaa ja lahjontaa*”, äiti on kaveri ”*puhuu lapsille kuulumattomia aikuisten asioita ja sooloi-lee*”. Sijoituksen aikana biologisessa perheessä ilmenevän väkivallan joutui ottamaan huomioon kaksi sijaisperhettä, joidenkin vanhempien kohdalla oli tapaamiskieltoja tai valvottuja tapaamisia. Yleisimmin lomat ja tapaamiset sujuivat sovitusti, lapsille oli suuri pettymys, jos näin ei käynyt.

7.1.2 Sijaislapsen perheeseen tuomat väkivaltakokemukset

Vastauksista käy ilmi, että neljätoista lasta oli joutunut kohtaamaan väkivaltaa jollakin tavalla ennen sijoitusta, vain neljän lapsen kohdalla väkivallasta ei ole mainintaa. Näistä kolme lasta oli sijoitettu hyvin pienenä. Kaikki olivat kuitenkin kokeneet vanhempiensa taholta hylkäämisen, yhden kohdalla se ilmeni vihamielisyytenä äitiä kohtaan. Yhden äiti ei halunnut edes tavata lastaan, mutta aktiiviset isän vanhemmat pitivät yhteyttä lapseen ja saivat tapaamiset isän kanssa sujumaan. Tämä lapsi ei näyttänyt sijaisvanhempien mielestä kärsivän hylkäämisestä, sijaisvanhemmat toivoisivat yhteyden sukuun syntyvän. Useimmin lapset olivat joutuneet kokemaan huolenpidon laiminlyöntiä, tai näkemään vanhempien välistä fyysistä väkivaltaa.

Kahdeksan lasta oli joutunut itse kokemaan fyysistä väkivaltaa joko varmuudella tai hyvin todennäköisesti. Yksi oli joutunut kokemaan inestistä ja joidenkin lasten kohdalla sijaisvanhemmilla on epäily, että ovat joutuneet näkemään ikätasoonsa sopimatonta käyttäytymistä, koska sanasto ja toiminnot olivat sellaisia ja heillä ilmeni seksuaalisoitunutta käyttäytymistä. Kahden kohdalla mainitaan altistuminen raskaudenaikaiselle päihteiden tai lääkkeiden käytölle. Koska fyysiseen väkivaltaan liittyy aina myös henkinen väkivalta, voimme päätellä kaikkien neljäntoista joutuneen alttiiksi myös henkiselle väkivallalle.

Viiden lapsen kerrottiin olleen väkivaltaisissa sijaiskodissa. Aineiston esimerkkien valossa tämä tarkoittaa vaikeita tilanteita, joissa lapsi itse tai joku muu on joutunut vaaraan. Ero niin sanottuun normaaliperheeseen voi olla kuten eräs sijaisvanhempi kuvaa:

”se mikä taso meillä on, mietin tätä väkivaltaa, sitä reuhtomista, ovien paukuttelemista ja muuta mitä tapahtuu, niin ei sitä normaali perheessä ole varmaan niin paljon”

Vaikka lähes kaikilla lapsilla oli traumaattisia kokemuksia, vain yhdeksän oli saanut jossain vaiheessa ammattimaista apua joko psykiatrian poliklinikalta, traumaterapeutilta, perheneuvolan terapeutilta tai kouluterveydenhoidon kautta ohjattujen jatkotutkimusten kautta.

7.1.3 Sijaisvanhempien omat elämäkokemukset

Kolme sijaisvanhempaa oli kuritettu ruumiillisesti omassa lapsuuden kodissaan. Kahdella oli ”piiskattu tai tukistettu”, he pitivät sitä silloin oikeana kasvatuskeinona. Yhden perheessä pahin kurituskeino oli ollut ”remmi”, jota vastaaja ei ollut hyväksynyt silloinkaan. Kukaan ei käyttänyt ruumiillista kuritusta omassa kasvatuskeinonaan, vaikka kaksi sijaisvanhempaa antoi ymmärtää, että joskus se voisi olla paikallaan. Kolme vanhempaa oli elänyt lapsuutensa alkoholisoituneen tai alkoholia ajoittain käyttäneen isän perheessä, tämän vuoksi oli ollut riitaa ja vaikka väkivallasta ei mainittu, väkivallan uhka on voinut olla olemassa. Tästä oli jäänyt negatiivinen suhtautuminen päihteisiin ja halu kertoa lapsille näistä vaaroista, sekä ymmärrys ja halu auttaa tällaisia ongelmia kohdanneita lapsia.

Yhdellä vanhemmista oli ollut vapaa kasvatus, hän oli joskus toivonut, että häntäkin olisi huudettu syömään kuten muita lapsia. Kaksi vanhempaa mainitsee, että vanhemmat ovat olleet hyvin rakastavia. Nämä kolme vanhempaa kokivat, että heillä on keskusteltu paljon ja ongelmat on ratkaistu puhumalla, ihmissuhteita arvostettiin ja heillä on hyvin kielteinen suhtautuminen väkivaltaan sen kaikissa muodoissaan.

Keskustelua, rajoja ja rakkautta pidettiin parhaimpana kasvatuskeinona. Yleisesti haluttiin jakaa sitä hyvää ja välttää sitä pahaa, mitä itse oli koettu lapsuudessa, niin omien kuin sijoitettujenkin lasten suhteen. Tärkeänä pidettiin sitä, että lasta on opetettava kantamaan vastuuta ikätasonsa mukaisesti. Eräs vanhempi ilmaisi osuvasti että ”*ei rangaistuksia, vaan omasta toiminnasta on tiettyjä seuraamuksia, vastuun ja vapauden tasapaino*”.

7.1.4 Yhteistyö sosiaalitoimen ja muiden tahojen kanssa, vertaistuki

Kaikista suurin voimavara sijaisvanhemmille oli oma puoliso tai perhe. Vertaistuki oli viiden perheen henkireikä. Kokemus sosiaalitoimen tuesta oli ristiriitaisin, kaikki sitä tarvitsevat, mutta vain seitsemän kertoi saavansa tukea riittävästi ja kolme joskus. Yksi sai sijoituksen alussa riittävästi tukea, mutta jatkossa liian vähän. Kaksi oli tyytymättömiä sosiaalityöntekijän toimintaan ja monet kokivat, että välillä heitä on vaikea tavoittaa. Lapsen kasvaessa sosiaalityöntekijän tuentarve lisääntyy. Pelastakaa

Lapset ry:n toimintaan yksi oli erittäin tyytyväinen ja yksi erittäin tyytymätön. Kaikki perheet eivät käsittäkseni olleet Pelastakaa Lapset ry:n sijaisperhetoiminnan piirissä, joten suhteita tyytyväisten tai tyytymättömien määrään ei voi arvioida.

Vain kolme sijaisvanhempaa kertoi saavansa työnohjausta, jota *“ilman ei tulisi toimeen”*. Tuli esille, että tässä toiminnassa työnohjausta nimitetään myös konsultoinniksi, johon vastaajien mielestä on helpompi saada maksaja kuin työnohjaukseen. Myös opettajien kanssa toivottiin enemmän yhteistyötä oppimisongelmien vuoksi. Kahden perheen kohdalla yhteistyö koulun kanssa sujui erittäin hyvin, niin opettajien kuin kouluterveydenhuollonkin osalta. Eräs vastaaja sanoi tarvitsevansa joskus ulkopuolista apua tai toimintamallia, mutta sitä ei osaa hakea tai saa silloin kun tarvitsisi. Merkillepantavaa oli niiden kohdalla, joilla oli useampia lapsia, että yhteistyö eri tahojen kanssa oli toimivaa ja heillä myös tarve yhteistyölle oli suuri. Kahdesta vastauksista kävi ilmi, että yhteistyötä ei ollut mihinkään muualle kuin sosiaalitoimeen tarvittaessa. Jäin pohtimaan, että ehkä apua ei silloin tarvittu tai sitä ei osattu hakea.

7.2 Analyysin toinen vaihe

Tein aineiston analyysin ensimmäisen vaiheen projektityönä tekemäni kyselyn teemoittelun mukaan. Onnistuakseen teemoittelu vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta (Eskola & Suoranta 2003, 175). Tässä vaiheessa olin saanut teoriaosuuden kirjoitettua ja tutustuin nyt myös aiheita sivuaviin pro gradu -tutkielmiin ja opinnäytetöihin. Näin pääsin ikään kuin uudelle hermeneuttiselle tasolle tutkimuksessani. Käsitteilin aluksi myös haastattelut ensimmäisen teemoittelun mukaisesti, lisäten tulokset kirjallisten kyselyjen materiaaliin. Analyysiä tehdessäni huomasin, kuinka kerta kerran jälkeen aineisto avautui edessäni yhä enemmän. Tuntui, että siitä löytyi aina uutta ammennettavaa jokaisella uudella kierroksella. Jouduin palaamaan materiaaliin yhä uudelleen. Jatkoin merkityskokonaisuuksien jäsentämistä tutkimusongelmani mukaisesti. Mukana oli niin kirjallinen kuin haastattelemalla saatu materiaali.

7.2.1 Sijaislasten tuomat haasteet

Seuraavaksi esitän sen, minkä sijaisvanhemmat kokevat haasteellisimmaksi kohdatessaan väkivaltaa kokeneita lapsia. Aluksi kerron esiin tulleet ilmiöt lasten käyttäytymi-

sessä, niiden tuomat haasteet ja sen kuinka sijaisvanhemmat pyrkivät vastaamaan haasteeseen.

Lasten kokemusten ilmeneminen sijaisperheessä

Lapset olivat joutuneet kokemaan eriasteista huolenpidon laiminlyöntiä, väkivaltaa eri muodoissaan, turvattomuutta ja heille oli muodostunut kiintymyssuhde- ja vuorovai-
kutusongelmia. Jotkut olivat joutuneet altistumaan sikiöaikaiselle päihteiden ja lää-
kkeiden käytölle. Nämä lapset olivat sijaisäidin mukaan voineet ensimmäiset kuukau-
tensa fyysisesti tosi huonosti. Heillä oli silloin useita hoitajia, josta seurasi kiinnitty-
misen ongelmia. Pysyvän sylin he saivat vasta sijaisperheessä. Lapsilla oli raivokoh-
tauksia, pelkotiloja, ihmispelkoa, painajaisia, peräpukamia, nettiriippuvuutta, vihamie-
listä suhtautumista biologisiin vanhempiin. Heillä oli erilaista häiriökäyttäytymistä,
väkivaltaista käyttäytymistä muita lapsia ja sijaisvanhempia kohtaan, seksualisoitunut-
ta käyttäytymistä, jolta joutui suojelemaan muita lapsia. Esiintyi myös roolin esittä-
mistä, miellyttämisen tarvetta, valehtelua ja kritiikkittömyyttä. Lapsilla oli myös keskit-
tymis- ja oppimisvaikeuksia, jotkut eivät suostuneet menemään kouluun ja joku pake-
ni mielikuvitusmaailmaan (ks. luku 2.3.1).

Lapsilla, jotka olivat olleet useissa sijoituspaikoissa, ei ollut aluksi luottamusta uuden
kodin pysyvyyteen. Lapsilla oli huolta sisaruksista ja vanhemmistaan, osa oli joutunut
huolehtimaan itsensä lisäksi pienemmistä sisaruksistaan, jopa vanhempiensa lääkityk-
sestä. Osalla lapsista oli surua vanhempien kuoleman johdosta, monet kokivat syylli-
syyttä pitäen itseään syyppäänä muun muassa siihen, että vanhemmat olivat lyöneet
heitä. Usein ilmeni myös mustasukkaisuutta sijaisvanhempien biologisia ja perheeseen
myöhemmin sijoitettuja lapsia kohtaan. Suurin osa lapsista oli sijoitettu vauvana tai
alle kouluikäisenä, mutta osa vasta alakoululaisina. Jos lapselle oli ehtinyt muodostua
edes jonkinlainen kiintymyssuhde biologisiin vanhempiin, heillä oli lähes poikkeuk-
setta tarve olla lojaaleja syntymävanhempiaan kohtaan.

*” ... on saanut remmillä selkään. Hän saa raivokohtauksia tietyissä tilanteissa, ei
siedä koskettamista, hän menee ihan takalukkoon niin että puhe ei auta, on poissa
tästä maailmasta. On itse väkivaltainen muita lapsia ja minua kohtaan, tulee päälle*

niissä tilanteissa tai heittelee tavaroita. Minun on pakko tarttua häneen ja estää heittelemisen. Tilanne on aika haastava, välillä menee pitkiäkin aikoja hyvin.

”leikeissä katkoi moottorisahalla pikku-ukoilta päitä niin että veri lensi”

”Äidillä oli ruhjeita tai verta ja lapsi itse sanoi että äiti oli voitolla, äiti oli vahvempi”

”Murrosiässä kehitysvaiheen mukaisesti ongelmat tuntuu kasvavan, järki ja oma ymmärrys on kasvanut myös, vähän enemmän kontrollikykyä miten reagoida, perusturvallisuus on.”

Lasten kokemusten tuomat haasteet sijaisvanhemmille

Kuten edellisestä näkee, huostaanotetut lapset ovat joutuneet kokemaan monenlaisia laiminlyöntejä varhaisessa lapsuudessaan. Suurin osa lapsista oli traumatisoituneita, heillä ilmeni erinäisiä ongelmia, joita alettiin selvittää sijaisperheessä sitä mukaa, kun niitä ilmeni. Seurauksena oli paljon tutkimuksia ja lääkärikäyntejä. Varhaisen vuoro-vaikutuksen puute äitiin on vaikuttanut joissakin tapauksissa niin, että lapsen on vaikea muodostaa kiintymyssuhdetta aikuisiin.

Jotkut olivat saaneet kasvaa ilman rajoja, heidän oli vaikea sopeutua uuteen perheeseen ja sen toimintatapoihin. Kun sijaislapsi tuli perheeseen omine pulmineen, erilaisine tapoineen ja sanastoineen se aiheutti joissakin perheissä biologisissa lapsissa hämmennystä. Sijaisvanhemmille se toi valvottuja öitä, paljon keskustelemista ja suojelemista varsinkin sijoitettujen lasten kohdalla, mutta myös biologisten. Joidenkin lasten pahaolo purkaantui väkivaltaisuutena tai kiivautena, tämä aiheutti vaaratilanteita kotona ja koulussa. Joskus kyse oli seksuaalisoituneesta käyttäytymisestä. Vaikka ymmärrettiin, että käytös ei ole lapsen vika, se herätti suuttumusta, huolta ja suojelun tarvetta. Tämän tyyppiset ilmiöt aiheuttivat sijaisvanhemmissa paljon tunteita, *”ovat asioita jotka eivät liity enää normaaliin perhe-elämään, perheen pyörittäminen alkoi tuntua enemmän työltä”*.

”Pikkusiskon varjeleminen ei ole helppoa, emme voi korostaa sitä läheisessä suhteis-

sa olevalle isolle veljelle että hänen ei tarvitse alkaa vahtimaan liikaa jos on normaalia lasten välisestä leikistä kyse. Tuleeko karpäsestä härkänen ja todellinen vaaratilanne jää huomaamatta? Silloin oli pakko puhua molempien vanhempien lasten kanssa että ... on kokenut ja nähnyt jotain mikä ei lapselle kuulu. Heti kun kuulette sen sortista puhetta tai näette käyttäytymistä, niin tulkaa sanomaan. Ja mitään sellaista teidän ei pidä jäädä kuuntelemaan tai ottaa vastaan itsellenne, että tämä rupeaa jotenkin uhittelemaan että sitten sinä teet näin ja näin, lähdette pois. Se on aikuisten ja... välinen juttu. On puhuttu jossain määrin kaikkien kanssa, oleellisinta suojella lasta itseään ja että muille lapsille ei tule oheistraumaa.”

Sijaisvanhemmat joutuivat työskentelemään lähinnä lapsen kanssa, mutta myös vanhempien kanssa saadakseen toimivan yhteistyökäytännön. Monet vastaukset vahvistivat olemassa olevat tutkimustulokset; kun yhteistyö vanhempien kanssa sujuu hyvin myös lapsi voi hyvin (ks. luku 3.2.2). Kun vanhemmat hyväksyvät sijoituksen, lapsi saa luvan kotiutua perheeseen. Sijaisvanhemmat joutuivat työstämään omia tunteitaan, varsinkin suhteessa vanhempaan, joka on antanut väkivaltaa tapahtua, joko itse aiheuttaen tai sallien sen. Tärkeäksi lapsen kannalta pidettiin positiivisen mielikuvan ylläpitämistä biologiseen vanhempaan. Vanhemmat kokivat ristiriitaa, kun täytyy olla ymmärrystä, että traumat ovat olemassa, niitä käsitellään, niillä on vaikutuksia ja samalla rakennetaan merkityksiä. Lapselle on viestittävä, että biologiset vanhemmat, joille hän on sukua, ovat olemassa ja he ovat tärkeitä, heistä voi olla ylpeä tai he voivat ainakin kantaa sisällään tietoa vanhemmistaan. Oman haasteensa sijaisvanhemmille tuo sekin, kun sijaislapset ovat eri asemassa vanhempiensa osalta. Lapset vertailevat vanhempia keskenään, heidän mielestään jotkut ovat outoja, jotkut empaattisia, toisten luona on aina kivaa tekemistä. Toisten suhde on sijaisvanhempien mielestä enemmän materiaallinen, toiset tapaavat enemmän ja toiset vähemmän vanhempiaan tai sukuaan.

Yllättävimpiä asioita sijaisvanhempien mielestä olivat vaurioiden suuruus tai syvyys, joka lapseen on ehtinyt tulla. Eräälläkin äidillä oli siitä entisen työn ja opiskelun kautta mielikuva, mutta vasta sijaisäitinä todellisuus näyttäytyi koko laajuudessaan. Siihen palvelujen kirjoon, jota perheissä tarvittiin sijoitetun lapsen tulon myötä, ei monessaakaan perheessä osattu ennakkoon varautua. Mitä myöhemmin lapsi on sijoitettu, sitä enemmän sijaisvanhemmat tekevät työtä ”*aikaa vastaan*”. He pyrkivät yhdessä lasten kanssa korjaamaan niitä vaurioita, joita oli muodostunut varhaisten vuosien laimin-

lyöntien ja puutteiden seurauksena. Viimeistään murrosiässä tulevat esille kaikki vielä korjaamattomat vauriot ja läpikäymättömät ongelmat.

”Miten rankkaa se on kun lapsen kiintymyssuhde vaurioituu ja sitä lähdetään korjaamaan ja työstämään lapsen kanssa. Siitä ei ehkä vielä kymmenen vuotta sitten puhuttu siinä määrin kun nykyisin, sitä ei ehkä osannut ajatella. Se on jotenkin kokoajan semmoisena punaisena lankana siellä pohjalla.”

Yllättäväksi koettiin myös se, että joutuu suojelemaan muita lapsia yhden lapsen tuomilta asioilta, uhkaa perheen sisältä. Myös kotiuttamisprosessi yllätti, kun sijaisvanhemmat huomasivat, että sijoitettu lapsi on lainsuojaton. Jos biologisen vanhemman asiat ovat riittävän hyvin, lapsen mielipiteellä ja sillä, että lapsi ei ole asunut päiväkään biologisen perheen luona, tai sijaisvanhempiin syntyneellä kiintymyssuhteella ei vaikuttaisi olevan merkitystä kotiuttamisprosessissa. Lastensuojelulain mukainen perheenyhdistäminen ja kiintymyssuhteen säilyttäminen eivät näytä kohtaavan tällaisessa tapauksessa. Eräs sijaisperhe joutui kantamaan huolta toiseen sijaisperheeseen sijoitetun lapsen hyvinvoinnista. Esille tuli myös pitempään sijaisperheenä olleiden huoli tuorempien sijaisvanhempien väsymisestä, he näkivät samoja sudenkuoppia, joita itse olivat joutuneet läpikäymään. Tässä ilmeni vertaistuen toinen puoli, kuinka pystyä auttamaan toista.

Haasteeseen vastaaminen

Monen sijaisvanhemman kokemus oli se, että tarvitaan monenlaisia tietoja ja taitoja, jotta voidaan auttaa lapsia, niin että aikaisempien kehitysvaiheiden laiminlyönnit voitaisiin paikata (ks. luku 3.2.1). Monet kokivatkin sijaisvanhempana olemisen olevan tiimityötä, kotinsa joutuu avaamaan *”kaikenmaailman ammattilaisille”*.

”Yritän miettiä mistä mikin johtuu että saisin kiinni ratkaisusta ja osaisin auttaa. Kun lapsi tulee vanhemmaksi voi nimetä asioita ja keskustelemalla miettiä yhdessä miten voitaisiin vähentää niitä ahdistavia tilanteita jotka ei ole hallinnassa, että sen kanssa jaksaa elää. Ei niitä pois pidä saadakaan vaan niin että ne ovat siedettäviä. Paljon joutuu tekemään sitä että miettimään mitkä on syitä ja mitkä seurauksia. Esimerkikiksi joillekin syntymäpäivät ovat hyvin rankkoja, mietin että tälle ei voi antaa litratolkulla

hyvää vaan se pitää antaa millimetreinä. Näin paljon lahjoja ja kavereita, hän ei kesännyt, kesti pienemmällä systeemillä, mutta meni jotenkin ärtyneeksi, joku ahdistus sieltä nousi.”

Yleisesti pyrittiin olemaan vanhempia, äiti ja isä, ei terapeutti tai opettaja. Sijaisvanhemmuutta pidettiin elämäntapana, mutta sitä enemmän työltä se tuntui mitä haastavampia lapset olivat. *”Pelkästään se, että on kasvattanut omia lapsia, ei välttämättä riitä näiden lasten kanssa”* totesi eräs äiti. Sijaisvanhempien tehtävä oli huomata mitä tarvitaan, kannatella lasta, ottaa vastaan se paha olo, jota lapsilla on. Lisäksi tuli antaa rakastava ja ymmärtävä syli, turvallinen koti sekä huolehtia heidän fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tarpeistaan. He olivat lapsen tukena ja kanssa tutkimuksissa ja terapioissa, yhdessä ja erikseen miettimässä miten milloinkin edetään. Myös koulun kanssa pyrittiin luomaan yhteiset toimintaohjeet ja avoin tiedonkulku. Sijaisperheet elävät normaalia perhe-elämää, mutta sijoitettujen lasten tarpeet ovat niin suuria:

”Nämä lapset vievät kaiken mehun, aikuisen nälkää on niin paljon että saisi jatkuvasti olla yhden kanssa, jos lähtee siihen että minä täytän nämä lapset niin täysin. Se on epärealistista lapsenkin näkökulmasta koska sellaista ihmissuhdetta ei ole missään suhteessa, että joku koko ajan täyttää vaan.”

Yksi suuri haaste on yhteistyö biologisten vanhempien kanssa. Lastensuojelulaki velvoittaa yhteistyöhön, ja läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet on turvattava. On ennemminkin luonnollista, että biologiset vanhemmat eivät kiitä siitä, että hoidat heidän lastaan. Biologiset perheet olivat myös hyvin hajanaisia, oli eroja ja uusia puolisoita ja luvussa 7.1.1 mainittuja ongelmia. Yhteistyö ja jaettu vanhemmuus ei aina sujunut ongelmitta, tosin poikkeuksiakin oli. Monista vastauksista kävi kuitenkin ilmi empaattinen ja ymmärtävä suhtautuminen biologisiin vanhempiin.

”Hänellä on kyllä halua vanhemmuuteen mutta ei vaan kykene, ei ole malleja, ei ole voimia, oma lapsuus on ollut niin repaleista. Vaikea antaa siitä mitä ei ole. Haluaisin tukea äitiä että jaksaisi lomaäitinä. Haluan antaa viestiä lapselle että me halutaan yhdessä sinua hoitaa, että äidillä ei vaan ole voimia hoitaa sinua. Mutta se ei ole sinun vika, äidin pulmat ovat sellaisia.”

7.2.2 Sijaisvanhemmat kasvattajina

Seuraavaksi esitän väkivaltateeman näkökulmasta, miten sijaisvanhempien omat lapsuudenkokemukset vaikuttavat heidän toimimiseen vanhempana niin biologisille kuin sijaislapsillekin. Jaan ilmiöt lapsuuden kokemuksiin, kasvatuseriaatteisiin ja arvoihin sekä keinoihin, joilla he pyrkivät vastaamaan lasten tuomiin haasteisiin.

Omien lapsuudenkokemusten vaikutus

Vuonna 1984 voimaan tulleen lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) 1 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Kasvatuseriaatteen annettava ruumiillinen kurittaminen on voimassaolevan rikoslain 21 luvun pahoinpitelysäännösten tarkoittamaa ruumiillista väkivaltaa. Todennäköisesti kaikki vastanneet sijaisvanhemmat elivät lapsuutensa ennen lain voimaan tulemistä, silloin lasten ruumiillinen kuritus ei ollut vielä rikos. Tämä tulee esille monien kokemuksissa. Siitä että pahuudesta rangaistiin, joskus jopa fyysisesti kotona ja koulussa, ei jäänyt traumoja. Eräs sijaisvanhempi kertoo:

”lapsena saatiin piiskaa ja tukistettiin, se ei ole vaikuttanut minuun mitenkään, en ole sen huonompi kuin sellaiset jotka sai tulla ja mennä. Oikeastaan minulla on tasapainoisempi ja rauhallisempi elämä kuin monilla sen ajan lapsilla, joilla oli rahaa ja aikaa juosta ympäri kyliä ilman mitään aikataulua.”

Eräs sijaisvanhempi kertoo, että heillä oli melko ankara kasvatuseriaatteen, kotiintuloajoista ei saanut myöhästyä tai seurasi rangaistus, esimerkiksi jäi ulos kymmeneksi minuutiksi lukkojen taa. Pahinta hänen mielestään oli remmi, mutta rakkautta ja kavereitakin oli, sai leikkiä ja lapsista pidettiin hyvää huolta. Eräs kertoo, että ei jäänyt huonoja muistoja normaalista 70-luvun maaseutukasvatuksesta. Monien kohdalla tuli esille myös taloudellinen niukkuus, vaikuttiko sekin osaltaan siihen, että haluttiin tarjota myöhemmin koti heille, joilta puuttui niin paljon?

Suurin osa tutkimuksen sijaisvanhemmista oli kohdannut kuritusväkivaltaa, joka oli sen ajan yleinen käytäntö. Joistakin vastauksista on selvästi havaittavissa hyväksyntä lievempiä käytäntöjä kohtaan, remmiä ei kukaan hyväksynyt. Kenenkään kohdalla ei

vaikuttanut olleen kyse sellaisesta väkivallasta, jolla olisi tietoisesti haluttu vahingoittaa lasta, tai sen tyyppisestä väkivallasta, josta mainittiin sijoitettujen lasten kohdalla, ei edes näiden kohdalla, jotka mainitsevat isän päihteiden käytön. Kukaan ei kuitenkaan vastausten mukaan enää tänä päivänä hyväksy näitä menetelmiä kasvatuskäytännöiksi, jos sitä ei tarkoita maininta ”nykyisin yritetään vaan selittää, että voi voi... tulokset nähtävissä esimerkiksi koulumaailmassa ja liikennekäyttäytymisessä”.

Mielenkiintoinen on erään jo pienenä isänsä menettäneen vastaajan kertomus. Vastauksesta henkii hyvin positiivinen elämänasenne, vaikka hän onkin joutunut kasvaamaan isättömänä. Vastaajalle isä on ollut olemassa ja isästä on muodostunut hänelle läheinen äidin ja sisarten kertomana, vaikka henkilökohtaista suhdetta isään ei ole muodostunutkaan. Mielestäni tässä on hieno kuva siitä, kuinka myös sijoitetut lapset voivat saada läheisen suhteen syntymävanhempiin, vaikka he eivät yhdessä asukaan. Tämä edellyttää sekä biologisten- että sijaisvanhempien osalta rehellistä toistensa hyväksyntää, jonka seurauksena voi syntyä avoin ja toimiva jaettu vanhemmuus.

Kasvatusperiaatteet ja arvot

Sijaisvanhemmat kertoivat omista lapsuuden kokemuksistaan ja useimmat olivat mietineet lapsuuskodin arvojen vaikutusta heidän omiin kasvatusperiaatteisiinsa. Useista vastauksista kävi ilmi, että niin kasvattamisessa kuin parisuhteessa ja muissakin ihmissuhteissa haluttiin välttää sitä, mikä oli tuntunut ”väärältä” tai mistä ei pidetty omassa lapsuuden perheessä. Sen sijaan omassa perheessä haluttiin säilyttää se, mikä oli lapsuudessa koettu hyvänä ja kantavana.

”Ei väkivaltaa vaan RAKKAUTTA! Jumalan sanaa, elämän tietoa ja taitoa, armoa ja anteeksiantamusta, lähimmäisen rakkautta, opetettiin puhumaan totta ja avoimesti. Kehotettiin opettamaan samoja asioita jatkossa lapsille. Pyritään toteuttamaan sitä mikä oli hyväksi havaittu lapsuuden kodissa, käytännölliset ja toimivat kristilliset arvot.”

Yleisesti sijaisvanhemmat kertoivat kokeneensa lapsuutensa turvallisena ja vanhempansa rakastavina, vaikka heillä olikin erilaiset kokemukset esimerkiksi kurinpidosta. Monet kertoivat saaneensa paljon hyviä asioita lapsuudenkodista, nämä perusarvot

näkyvät heidän mielestään itsestänselvyytenä heidän oman perheensä arjessa. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että molemmilla puolisoilla on samat perusarvot ja kasvatuseriaatteet. Todettiin myös, että nykyisin ajatellaan ja keskustellaan enemmän kasvatuksesta ja kasvattamisesta, kuin heidän lapsuudessaan.

Kaikki halusivat välttää liiallista kovuutta, ankaruutta ja riitelyä, sen sijaan sijaisperheissä arvostettiin sovittelevaa ja keskustelevaa linjaa. Monista vastauksista kävi ilmi, että rajat, kuri ja rakkaus ovat hyvät. Useimmat arvostivat selkeää päiväjärjestystä päivärutiineineen ja esimerkiksi karkkipäivineen. Vanhemmat pyrkivät toimimaan rakastaen ja avoimesti niin biologisten kuin sijoitettujen lasten kanssa, sekä oikein ja totuudellisesti yhtäläillä lasten kuin kaikkien yhteistyökumppaneidenkin kanssa. Erään vastaajan mielestä hyvä arvojärjestys on terveys, koulu ja harrastukset. Joillakin liittyi alkoholiin negatiivisia muistoja ja tunteita, siksi lapsille kerrottiin alkoholin ja huumeiden haitoista ja pyrittiin näin varjelemaan heidät aikuisuuteen asti.

Perinteiden vaalimista, kuten perhejuhlia läheisten kanssa pidettiin tärkeänä. Opetettiin lapsia arvostamaan rakkaita ihmisiä, esimerkiksi välittäviä isovanhempia enemmän kuin tavaraa. Kaikista vastauksista kävi ilmi että biologiset ja sijoitetut lapset olivat perheissä tasa-arvoisia. Sijoitettujen ja biologisten sisarusten välisiä suhteita haluttiin vahvistaa niin, että he voisivat aikuisina tukea ja pitää yhteyttä toisiinsa. Pyrittiin opettamaan lapselle vastuullisuutta ja rehellisyyttä ikätason mukaisesti, joskus sen joutui aloittamaan alkutekijöistä:

”se mitä ihminen sanoo ja lupaa sillä on vaikutusta toisiin ja sitten kun sen lupauksen pettää silläkin on vaikutusta ja sinä itse olet vastuussa siitä mitä valintoja teet, ihan niin kuin minäkin olen vastuussa siitä mitä minä teen, siitä on seurauksia. Elämän perus moraali ja etiikka kysymyksiä käydään läpi päivittäin.”

Kasvatukseen

Luottamuksen saaminen ja kiintymyssuhteen muodostuminen alkoi pienempien kohdalla yleensä luonnollisesti normaaleissa hoitotoimenpiteissä, paljon syyliä ja hyväksyntää. Isompien kanssa keskusteltiin ja tutustuttiin sekä opetettiin yhteisiä pelisääntö-

jä. Normaali maalaisjärki, tilannetaju ja huumori toimivat sijaisperheissäkin toiminnan perustana. Muutamilla vanhemmilla oli sosiaali- tai terveystieteiden koulutus, sitä ei kysytty kyselyssä, mutta ne, jotka sen mainitsivat, näkivät siitä olevan hyötyä. Etua oli varsinkin palvelujärjestelmän tuntemisesta ja yhteisestä ”kielestä” ammattilaisten kanssa.

Paljon keskustelua ja arkipäiväistä yhdessä oloa. Selkeitä pelisääntöjä ja rajoja, joita noudatetaan, pidettiin yleisesti tärkeänä. Eräs mainitsi napakan kasvatuksen ja toinen sen, että sääntöjä ei saada oikein toimimaan kotona, kun ei niitä ollut lapsuuden kodissaan. Molemmissa tapauksissa perheissä oli selkeät omat toimintamallit. Puolison kanssa yhteistä linjaa pidettiin tärkeänä, sijaislasten ottaminen oli koko perheen juttu, muuten siitä ei olisi tullut mitään. Monilla lapsilla oli oppimis- tai keskittymisongelmia, ei riittänyt, että lapsi lupasi tehdä läksyt vaan ne oli tarkistettava, kuten myös koko koulurepun sisältö. Erään lapsen elämä oli ollut kotona ”kovaäänistä meluamista, kiroamista, sekasortoista epäjärjestelmällisyyttä, dysfasiaa sairastava lapsi oli aivan sekaisin ja eli tietokonemaailmassa”. Sijaisperheessä pystyttiin auttamaan lasta selvällä ja tarkalla elämänrytmillä, rauhallisella asioiden opettelulla, alkaen siitä mikä on oikein ja mikä väärin. Tämän seurauksena lapsi on nyt normaalikoulussa.

Turvallista ympäristöä pidettiin itsestään selvänä. Sijaisvanhemmat antoivat alkoholi-, huume- ja seksivälistusta yhtälailla biologisille kuin sijoitetuille lapsillekin. Joskus päivä on ”mylläkkää aamusta iltaan, silloin saa illalla miettiä että sai ne ruokaa, kävi koulussa ja puhtaat vaatteetkin oli”. Ristiriitoja ja niiden selvittämistä, anteeksipyyttämistä ja antamista oli lähes poikkeuksetta päivittäin.

”Tietty taso on pakko sietää itse ja tavallaan koettaa niitä toisiakin lapsia huomioida ja kertoa siinä tilanteessa että nyt sillä oli niin paha olo että se ei kestänyt tuota enkä ehtinyt väliin.”

Sijaisvanhemmat pyrkivät luomaan lapselle tukiverkon biologisesta suvusta ja heidän omasta suvustaan. Kun lapset muuttivat omilleen, sijaisvanhemmat kertoivat, että he ovat olemassa ja tähän kotiin voi tulla edelleen.

Monien lasten elämä oli ollut vain selviämistä päivästä toiseen. Erään lapsen kohdalla toiminta oli muodostunut niin omaehtoiseksi, että äidin toivomuksesta katsottiin parhaimmaksi sijoittaa hänet sijaisperheeseen. Tässä tapauksessa jaettu vanhemmuus toimii ja äidit miettivät yhdessä keinoja lapsen auttamiseksi. Sijaisvanhemmat joutuvat aloittamaan elämän lapsen kanssa siitä hetkestä, kun hän tulee perheeseen. Lapsille siihen asti eletty elämä on usein sitä ainoa oikeaa, nyt hänen pitää oppia kokonaan uuteen järjestykseen, ihmisiin, tapoihin, ja kaiken lisäksi tämän pitäisi olla hänen kotinsa. Ei ihme, että törmäyksiä tulee. Monien sijaisvanhempien mielestä avun hakemisen kynnyks ja vyyhdin purkautuminen avun saamiseen oli varsinkin ensimmäisen lapsen kohdalla todella suuri. Ne perheet, joissa oli useampi lapsi, kertoivat asioiden sujuvan ensimmäisen jälkeen huomattavasti helpommin, kun kanavat olivat löytyneet.

Tärkeimpiä kanavia kasvatuspulmien jakamiseen olivat puoliso, oma lähipiiri, muiden perhehoitajien tapaaminen tai puhelinkeskustelut sekä vertaisryhmät. Yhteistyö yhteisön toimijoiden kanssa, kuten kaverien vanhemmat, koulun henkilökunta sekä mahdollisesti biologiset vanhemmat, helpotti. Ammatillisempaa apua olivat keskustelut sosiaalityöntekijän, Pelastakaa Lapset ry:n työntekijän, perhetyöntekijän, lapsen ja oman terapeutin, neuvolan tai muun terveydenhuollon henkilökunnan kanssa sekä työnohjaus.

Tehokkaaksi keinoksi avun saamiseksi koettiin tapahtumien ylöskirjaaminen sitä mukaa, kun jotakin tapahtui, esimerkiksi seksuaalisoitunut käyttäytyminen tai raivokohtaukset ja kiinnipitotilanteet. Näin helpotettiin läheteiden saamista eteenpäin.

7.2.3 Sijaisvanhempien jaksaminen

Tässä osiossa pyrin löytämään ne ongelmat, jotka kohtaavat sijaisvanhempaa itseään. Mitä sitten, kun toimitaan jaksamisen ääri rajoilla, mikä on väkivaltaa. Mitä tukea sijaisvanhemmat tarvitsevat ja saavat sekä mitä he toivovat hankkeelta?

Arki

Tutkimuksessa kävi ilmi, että varsinkin ne, jotka olivat toimineet pitkään sijaisvanhempina, tai joilla oli useita lapsia, olivat kokeneet oman jaksamisen äärirajoilla menemistä. Sijaisvanhempien elämä menee helposti toisten tarpeista huolehtimiseen. Erään vanhemman sanoin ”*ota ensin itselle happea, sitten jaksat auttaa toisia*” periaatteella voitaisiin välttyä loppuun palamiselta.

Tämän tutkimuksen vastaajilla, kuten monien muidenkin, tärkein syy ryhtyä sijaisvanhemmaksi oli halu auttaa lapsia. Joillekin se oli myös lapsettomuuden hoitoa, toisten lapset olivat jo isoja ja syli oli jäänyt vapaaksi. Yleensä jompikumpi tai molemmat työllistivät näin itsensä, kukaan asiasta maininneista ei olisi voinut kuvitella tekevänsä tätä pelkästään rahasta. Sukulaiset ja tuttavat asettelivat sädekehää pään päälle tai jotkut kadehtivat, kun lasten hoidosta saa vielä rahaa. Kumpaakaan kunniaa sijaisvanhemmat eivät halunneet ottaa. Tunteiden korkeakouluna sijaisvanhemmuutta pidettiin, koska se sisältää niin paljon omien tunteiden työstämistä ja lapsille peilinä olemista.

”Esikoisen aikaan avun pyytäminen oli hirveää, kauheaa, lähdin hommaan että tiedän paljon ja rakastan niin paljon että kaiken täytyy sujua. En osaakaan, en pystykään, joku toinen tekisi tämän paremmin, joku toinen olisi tälle minun lapselle parempi äiti. Kun ensin sai puhuttua sosiaalityöntekijän kanssa, sai haettua itselle apua ja sai eri auttaja tahoja lapselle. Kerta kerralta helpommin ja rutinoituneemmin, kyse ei ole minun eikä lapsen huonoudesta vaan siitä että on asioita johon me tarvitaan apua.”

Sijaisvanhemmat pitivät työläänä ”*jatkuvaa ruinaamista ja kerjäämistä, oman tarpeellisuutensa osoittamista uudestaan ja uudestaan*”. On pieniä kuntia, joissa ei ole erikseen perhehoidon sosiaalityöntekijää, vaan vain laaja-alaista sosiaalityötä ”*ja siinä sivussa pitäisi räppiä noitakin, aina ne tarvitsisi jotain lausuntoja ja taas tarvitsee rahaa johonkin harrastuksiin, itsehän te olette ne lapset ottaneet*”. Kunnissa on vaihtelevia ja sekavia käytäntöjä ja riippuu myös henkilökemioista, miten asiat sujuvat. Kuka saa mitäkin apua, mikä lapsi pääsee mihinkin. Ison kunnan etuna pidettiin sitä, että asiat toimivat yleensä paremmin, mutta niidenkin välillä tiedettiin olevan eroja. Pidettiin epäreiluna että sijaisvanhemmat joutuvat taistelemaan monista lakisääteisistä oikeuksista. Kiistellään kuka maksaa lasten tarvitsemat palvelut sijaisperheen

kotipaikkakunnalla tai sijaisvanhemmalle kuuluva tuen, kuten työnohjauksen tai terapian. Aina on osattava pyytää.

”Ollaanko me sijaisvanhemmat sellaista sorttia että me vaan sinnitellään ja sinnitellään. Tarve ei tarvitse olla vasta viime hetkellä, että ollaan jo niin rajoilla että jatkanko sijaisvanhempana vai en. Vaan paljon aikaisemmin koska se auttaa sitä arkea. Siihen pitäisi rohkaistakin niissä tilanteissa, ja kertoa että tällaista on. Mutta kunnat eivät tietysti kauhean mielellään kaikkea tarjota, kaikki maksaa. Mutta mitä se maksaa jos uupuu ja lapsi ei tule autettua, se se vasta maksaakin.”

Väkivalta sijaisperheessä

Sijoitetut lapset ovat usein rajattomia ja tottumattomia vastaamaan teoistaan. Sijaisperheissä joudutaan pitämään tiukasti kiinni sovituista säännöistä ja turvautumaan joidenkin kohdalla kiinnipitämiseen. Rajoja ja rakkautta testataan. Kun pohdimme haastateltavien kanssa Poliisiammattikorkeakoulun Lapsiuhritutkimuksen tuloksia (Liite 3), he eivät pitäneet niitä mahdottomina. Väkivalta voi olla monen syyn seurausta, mutta ei heidän mielestä tapa ratkaista asioita.

”Voin kuvitella että ne voisi olla ok, mietin niitä monia tilanteita kun itse on ollut niin tiukoilla kun on väsymystä kertynyt. Kun illat ovat olleet joskus hirveän vaikeita pitkään, että ei pääse itse nukkumaan hyvissä ajoin kun lapsi oireilee paljon iltaisina.”

”Inhimillisenä ihmisenä voi ajatella että semmoinen tilanne voi tulla. En pidä sitä outona koska kyllä se välillä niin tiukoille ottaa ihan oikeasti, sen mylläkän keskellä.”

Väsymys aiheuttaa huutamista ja henkisen väkivallan rajoilla menemistä. *”Sanalliset voivat herkemmin mennä yli, mutta ainakin toistaiseksi ovat ajatuksissa pysyneet.”* Koettiin, että jos pelko on ainoa keino millä lapsiin saa otteen, siitä tulee luultavasti aggressioita. Laki on vastaajien mielestä hyvä, *”ettei pääse tulemaan mitään väkivaltakäytäntöä”*.

”Kyllä mä kovalla äänellä puhun välillä, oikein todella kovalla. Jotenkin yritän kertoa että minusta tuntuu pahalta. Vaikka olisin suuttunutkin, niin yritän tehdä sen syyllistämättä lapsia, kun niillä lapsilla ne syyllisyydet nousee niin herkästi muutenkin. Toisaalta mietin sitäkin että se on yksi osa normaalia elämää. Elämä ei siihen kaadu jos vanhempi menettää malttinsa ja huutaa, sitten voidaan selvittää sitä ja elämä jatkuu. Perheessä tapahtuu tällaisia asioita.”

Vanhemmat miettivät kiinnipitotilanteita, joita tuli väistämättä eteen joidenkin lasten kohdalla. Vaikka lasta ei ole tarkoitus satuttaa, lapsi itse kokee sen väkivallaksi, niin että häneen kajotaan ja pakotetaan. Lapsen kokemus ja aikuisen tarkoitus ovat päinvastaiset. Nämä tilanteet olivat kaikille osapuolille todella raskaita. Mutta kun lapsi rauhoittui, he pääsivät yleensä keskustelemaan tilanteesta. Kaikki toivoivat, että seuraava tilanne olisi jo helpompi. Minusta oli suorastaan liikuttavaa, kuinka raskaita nämä tilanteet olivat sijaisvanhemmille, kuinka he miettivät, että heidän ei tarvitsisi tuottaa lapselle enempää tuskaa. Näissä tilanteissa he kuitenkin toimivat vastuullisemmin rajoittamalla kuin antamalla lapsen riehua hillittömästi pahan olonsa vallassa. Sijaisvanhemmat keskustelivat rajoittamisen tarpeesta lapsen, sosiaalityöntekijän ja terapeutin kanssa avoimesti. He pohtivat yhdessä keinoja kuinka lapsi pääsisi eteenpäin tervehtymisessään. Koettiin, että ammattilaisten kanssa on nykyisin helppo puhua väkivallasta, varsinkin jos osaa itse sen nimetä. Miten sitten, jos ei osaa nimetä, jääkö asia keskustelematta?

Sijaisvanhempien selviytymiskeinot

Perheillä oli erilaisia tukiverkkoja ympärillään, kuten omia vanhempia, sisaruksia tai aikuisia lapsia tuuraamassa tarvittaessa ainakin toista vanhempaa. Joillakin oli myös tukiperheitä, joiden kanssa oli sovittu lomakäytäntö. Eräs vanhempi piti ruhtinaallisena nykykäytäntöä, kun lapset olivat tukiperheessä kerran kuussa yhden viikonlopun ja kaksi viikkoa kalenterivuoden aikana yhtäjaksoisesti. Lapset tapasivat myös biologisia vanhempiaan, yleensä muualla kuin sijaisperheessä.

Koulutuksia toivottiin ja niissä käytiin, useat kokivat ne tarpeelliseksi, samalla niissä tapasi muita alalla toimivia. Jotkut vastaajat kertoivat sijoittajakuntansa järjestävän joka vuosi yhden viikonlopun jatkokoulutuksen erilaisista teemoista. Perhe vietti sil-

loin ”A-luokan viikonlopun täysihoidolla”, lapsille järjestettiin paikka sukulaisten luokse siksi aikaa.

”Omaa jaksamista pitää koko ajan varjella. Jos alat vaatimaan lapselta kiitollisuutta niin silloin on viisainta pitää vapaapäivä”

Sijaisvanhemmat eivät halua puida biologisiin vanhempiin mahdollisesti liittyviä negatiivisia tunteita lasten kuullen. Näitä tunteita jaettiin esimerkiksi puolison, toisten sijaisvanhempien, sosiaalityöntekijän tai työnohjaajan kanssa. Arjen tiimellyksessä tarvittiin ja toivottiin välillä ulkopuolista kommenttia tai kuuntelijaa, se löytyi useille puhelimen päästä toiselta sijaisvanhemmalta. Oli vertaistukiryhmiä, jossa oli lapsille ja aikuisille omat ryhmät. Lisäksi myös epävirallista vertaistukea sai niiltä vanhemmilta, joita tuntee, tapaamalla ja puhelimitse. Puhumisen koettiin auttavan ja antavan uutta näkökulmaa. Eräs vanhempi vertasi työnohjauksessa käymistä repun tyhjentämiseen, jonka jälkeen voi tulla illaksi kotiin keventyneenä. Jollakin oli turva Jumalassa.

Sijaisvanhempien kehittämis ehdotukset

Seuraavaksi esitän ne kehittämis ehdotukset, jotka ilmenevät suoraan aineistosta. He kaipasivat konkreettista tietoa, koulutusta ja keinoja sekä ulkopuolista näkökulmaa, peiliä, uutta toimintamallia ja konkreettista apua ongelmatilanteisiin. Vastauksista tuli esille halukkuus koulutuksiin, mutta esteeksi koettiin lähtemisen hankaluus, koska lastenhoitajan kustannusten korvaukset ovat minimaalisia. Ne, joilla oli jo tietoa ja koulutusta, toivoivat tilannekohtaista apua. Jotkut toivoivat parempaa yhteistyötä opettajien kanssa, pienistä kyläkouluista ei haluttaisi luopua. Vain kolmella perheellä oli työnohjausta. Siitä olisi varmaan monelle muullekin hyötyä, mutta ehkä sellaisesta ei ollut kaikilla tietoa.

Sosiaalityöntekijän tuentarve koettiin sitä suuremmaksi mitä vanhemmaksi lapset kasvavat, yleensäkin sosiaalityöntekijöitä oli vaikea tavoittaa. Aluksi saatiin paremmin tukea, mutta sijoituksen edetessä toivottaisiin aika-ajoin palaverieita, esimerkiksi ennen asiakaspalaveria. Toivottiin sosiaalityöntekijöiden yllätyskäyntejä syrjäisiin paikkoihin ja viranomaistyöntekijöiden vaihtamista, jos työsuhteesta tulee kaverisuhde.

”Meille on eniten tukea siitä että verkosto toimii niin hyvin, tiivis yhteys sosiaalityöntekijöihin sähköpostilla kun muuten ei tahdo saada kiinni. Tiedossa että siellä kuullaan ja kannetaan huolta meidän jaksamisesta, he pitävät huolen että perhe ei pyri pärjäämään liian pitkään omillaan, ohjataan jonkin tuen piiriin. Hyvä että on ammatillaisia jotka tietävät että tämä on rankkaa hommaa ja tarpeellista ja välttämätöntä.”

Tarvitaan tietoa palvelujärjestelmästä mitä on olemassa, milloin oireet ovat niin suuria että tarvitaan apua, haluttiin apua avun hakemiseen. Jos voimat menevät arjen pyörittämiseen, ei jakseta ottaa selvää mistä apua voi hakea. *”Kuinka monelle ihmiselle minun pitää tätä tarinaani kertoa että sitten tullaan käymään tai sovitaan aika”*. Lasten menneisyys voi tuoda tullessaan erityisongelmia, joista ei *”keskiverto”* vanhemmalla ole mitään kokemusta.

”Pitäisi olla paikka, josta saa varmistusta että nämä epämääräiset väsymykset ja huolen tunteet, joita meillä on, nämä onkin vakavia oireita ja milloin oireilu on sellaista että pitää hakea apua. Että me emme ole huonoja sijaisvanhempia, vaikka sossu katsookin että mitä ne taas soittaa”. Nettisivusto voisi olla aika hyvä, helposti kaikkien tavoitettavissa vaikka keskellä yötä. Kun olisi joku kysely, josta alkaisi hahmottua, että tällaiseen problematiikkaan voisi hakea apua perheneuvolasta, tähän Violasta, tähän vaikka tapaamalla perhettä joka on samassa tilanteessa. Sabluuna josta näkisi mikä on eniten tukea tarvitseva kohta, minkälaista tukea mihinkin tarvitsee, sen voisi vaikka printata. Ja jos vielä olisi joku elävä ihminen, jolle voisi soittaa ja saada tukea siihen, että mihin soittaa, ottaa yhteyttä, soitetaan tai mennään vaikka ensiksi kimpassa. Kaikki eivät pysty puhumaan sitä kieltä kuin esimerkiksi terveysviranomaiset. Jos olisi henkilö oikeassa vaiheessa tyrkkimässä eteenpäin, asiat sujuisivat paljon helpommin. Vertaisryhmät tai koulutus eivät kaikille käy: *”meillä ajatus vertaisryhmään menosta lisää stressiä kun toinen joutuu lähtemään pois tai hankkia hoitaja, kun tämä systeemi pysyy juuri ja juuri toiminnassa kun me molemmat ollaan täällä”*.

Monta kertaa on niin, että lapsia ei ole hirveän paljon edes tutkittu ennen sijoitusta sijaisperheeseen. Monella paikkakunnalla ei ole ollut joko resursseja tai ei ole vain tutkittu. Sitten kun lapset tulevat perheeseen menee paljon aikaa siihen ennen kuin tiedetään, että *”hei mikä tää ja tää juttu on”*. Ja se on aina lapsen ajasta pois. Lapsi kasvaa kokoajan, kunpa päästäisiin heti tekemään oikeita asioita. Menee paljon aikaa

arvailmiseen, että ”*käykö tämä avain tähän oveen ja tällä avaimella kopastaan eteenpäin tästä*”. Jos tietäisi jo tietyt perus asiat tutkimusten perusteella, ei tarvitsisi kokemuksen kautta ja kokeilemalla lähteä hakemaan kaikkea. Ennen huostaanottoa-
han perhe on jo ollut avohuollon tukitoimien piirissä, silloin olisi mahdollista huomioida myös lapset, eikä keskittyä vain aikuisten ongelmiin. Se kahdeksantoista vuotta tulee liian nopeasti, monet haluavat sitten jo omilleen vaikka siivet eivät vielä kantaisikaan. Loppukaneettina perusteltuun toiveeseensa hän toteaa: ”*antakaa käyttöohjeet lapsen mukana*”.

8 KEHITTÄMISIDEAT

Yksi tutkimuskysymys oli, mitä tukea sijaisvanhemmat tarvitsevat ja saavat, mitä he toivovat hankkeelta. Tässä luvussa käsittelemme niitä vastauksia, joita aineistosta saatiin.

Sijoitettavat lapset ovat joutuneet kokemaan paljon sellaista, mikä ei kuulu normaaliin lapsuuteen (ks. luku 3.2). Koska se on tuonut hyvin paljon painolastia heidän elämänsä, sijaisvanhempien vaatimukset vanhemmuuteen ovat paljon normaalia suuremmat (ks. luku 3.3). Lapset tarvitsevat hyvin paljon hoitoa ja huolenpitoa kotona, mutta se ei usein riitä, vaan tarvitaan lisäksi ammattiapua esimerkiksi koulusta ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoilta. Sijaisvanhemmat tarvitsevat myös tukea omaan jaksamiseen. Se voi olla koulutusta, terapiaa, ulkopuolista mielipidettä tai paineen jakajaa akuuteissa tilanteissa arjen keskellä. Monet sijaisvanhemmat pyörittävät ajoittain arkea jaksamisensa ääri rajoilla. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijä on hyvin keskeisessä asemassa viranomaisyhteistyökumppanina. Suurin osa valitti hankaluutta tavoittaa sosiaalityöntekijää. Ei syyttäen henkilöä, koska kaikkihan tiedämme, että monessa kunnassa liian pienellä henkilömäärällä on aivan liikaa töitä. Tämän takia monet ottavat yhteyttä vain äärimmäisessä hädässä.

Esille tuli myös kuntien erilaiset käytännöt sijaisperheiden suhteen. Ne sijaisperheet ovat onnellisessa asemassa, joiden sijoittajakunnilla on resursseja omiin perhehoidon sosiaalityöntekijöihin. Lainsäädäntö on sama eri osissa maata, mutta vaaditaan hyvin laaja-alaista osaamista ja jaksamista sosiaalityöntekijältä, joka joutuu pitämään kunnan koko sosiaalitoimen hallussaan. Puhumattakaan kunnista, joissa sosiaalityöntekijän paikka on täyttämättä. Sijaisvanhemmat olivat mestareita keksimään selviytymis-

keinoja, mutta tarvitseeko heidän tehdä se viimeisillä voimillaan? Sitä varten Väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hankekin on olemassa.

Toivon näidenkin tutkimustulosten vaikuttavan poliittisiin päätöksiin sosiaalityöntekijöiden riittävästä palkkaamisesta perhehoitoon. Perhehoito tuskin tulee vähenemään, koska lastensuojelutarve ei näytä vähenevän, ja suuntaus on laitoshoidosta pienempiin yksiköihin. Jos pienissäkin kunnissa olisi perhehoidossa, tai ainakin lastensuojelussa oma sosiaalityöntekijä, uskoisin tämän myös yhtenäistävän käytäntöjä eri kuntien välillä. Lapsille kodinomainen hoito on kaikista paras vaihtoehto. Kelan tuoreen tutkimuksen mukaan perhehoitoon alle kaksitoistavuotiaana sijoitetut tytöt selviytyvät parhaiten aikuisuuteen eri mittareilla mitattuna, esimerkiksi peruskoulun jälkeinen tutkinto, kun taas teini-ikäisinä laitokseen sijoitetut pojat heikoimmin. THL:n erikoistutkija Tarja Heinon mukaan kyse ei ole laitospaikkojen huonoudesta, vaan siitä, että nuorille on vaikeaa löytää sopivaa sijaisperhettä tai laitoshoido vastaa paremmin tarvetta esimerkiksi ammattimaisen hoidon tai kouluongelmien vuoksi. (STT-HS 2010.)

Tutkimuksessani nousi esille avun hakemisen vaikeus. Mikä on normaalia ja milloin tarvitaan apua? Normaalius alkaa hämärtyä ja siedetään ja kestetään joskus liian paljon. Erittäin hyvä ehdotus mielestäni oli eräältä vanhemmalta noussut ehdotus nettisivuston tai palveluohjaajan tarpeellisuudesta. Jatkorahoitushakemusta hankkeelle voisi lähteä kehittämään esimerkiksi sijaisvanhempien palveluohjaajalle tai Sijaisvanhemman työkalupakki -nettisivustolle.

Tietoa ja koulutusta peräänkuuluttivat useammat vastaajat. Tällä tarkoitettiin konkreettisesti sijaisperheiden arkeen liittyviä teemoja. Koulutuksia onkin tarjolla monenlaisia, mutta kuten missä tahansa lapsiperheessä, usein tuottaa vaikeuksia järjestää lapsille hoito siksi ajaksi. Lastenhoitajan joutuu usein palkkaamaan omin kustannuksin. Usein on saatavilla ilmaisiakin koulutuksia, esimerkiksi nyt meneillään oleva Väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hankkeen järjestämä väkivaltakoulutus. Sijoittavien kuntien kannattaisi panostaa asiaan, koska yhteisiin koulutustilaisuuksiin pääsemisessä vahvistettaisiin perheiden jaksamista ja verkoston toimivuutta. Esimerkiksi Helsingin kaupungin perhehoito mainostaa nettisivuillaan järjestävänsä sijaisvanhemmille työnohjausta ja täydennyskoulutusta. Sijaisvanhemmuudesta voitaisiin näin tehdä myös vetovoimaisempaa ja haluttavampaa, sen tunnettuutta ja arvostusta

voitaisiin yleisesti parantaa. Sijaisperheistä on huutava pula ja jokainen perhe, joka avaa kotinsa huostaan otetulle lapselle, on todella arvokas! Taloudellista kannattavuutta voitaisiin parantaa, vaikka tätä työtä ei voi tehdä kukaan pelkästään rahasta. Jos joku niin ajattelee, voi erään äidin mukaan vapaasti kokeilla!

Sijaisvanhempien oman jaksamisen kannalta työnohjaus olisi erittäin tarpeellista kaikille. Olipa se sitten millä nimellä tahansa, tärkeää olisi, että sijoittavat kunnat tiedottaisivat ja tarjoaisivat mahdollisuutta kaikille sijaisperheille, kaikki eivät osaa kysyä sitä. Suomen työnohjaajat ry:n mukaan työnohjaus on oman työn tutkimista, arviointia ja kehittämistä koulutetun työnohjaajan avulla (Suomen työnohjaajat ry 2010).

Yleisin käytetty tukimuoto oli vertaistuki, joka perustuu yleensä vapaaehtoistoimintaan. Kuitenkin joissakin vastauksissa tuli esille, että sitä *"ei ole tarjottukaan"*. Kunnat tai kolmannen sektorin toimijat voisivat pienellä panostuksella olla laittamassa toimintaa alulle kokoamalla sijaisvanhempia yhteen ja tiedottamalla toiminnan periaatteista.

Sijaisperheet kaipaavat myös toimintaohjeita kriisitilanteissa. Joskus sijaisperheet voivat joutua henkeä uhkaaviin tilanteisiin. Sitä varten olisi hyvä olla etukäteen mietitty toimintasuunnitelma. Tähän aiheeseen törmäsin erään kriisiperheenä toimivan perheen kokemuksesta. Kukaan tämän kyselyn vastaajista ei kertonut, onko heillä tällaisia olemassa, mutta kenellä sitä ei ole, saisi varmaan apua esimerkiksi sosiaalityöntekijältä tai Violasta sen tekemiseen.

Yksi ehdotus oli, että kun perhe tulee lastensuojelun avohuollon tukitoimien piiriin, lapselle tehtäisiin perustutkimukset. Ajatus vasta oirehtivan lapsen auttamisesta on ristiriidassa lastensuojeluoikeuden kanssa (Hurtig 2003, 106). Lasten auttaminen ilman vanhempia jättää olosuhteet koskemattomiksi ja pelkästään vanhempien auttaminen jättää lapset odottamaan mahdollista hyötyä (Hurtig 2003, 89). Hurtig on kehittänyt kuvaavan tihkuvan auttamistavan mallin, jonka mukaan tarjottava apu tihkuu lapsille vanhempien kautta (Hurtig 2003, 39). Tärkeintä lapsen kannalta on, että hänen ei tarvitse odottaa apua liian pitkään, eikä hän jää näkymättömäksi lastensuojeluprosessissa myöskään avohuollon tukitoimien aikana. Sijaisperhettä helpottaisi suunnattomasti, jos ei tarvitsisi lähteä kantapään kautta liikkeelle, vaan he voisivat heti lähteä

tekemään oikeita asioita. Lapsi saisi mahdollisimman pian sen avun, minkä hän tarvitsee, jotta voisi ”toipua haavoittavien elinolojen vaikutuksista” ja elää niin tasapainois- ta elämää kuin siinä tilanteessa on mahdollista.

Mielenkiintoisia tutkimuskohteita olisivat: mikä on lapsen asema avohuollon proses- sissa, miten neuvolassa huomioidaan ”päihdeperheiden” lapset tai miten sosiaalitoimi pystyisi paremmin vastaamaan sijaisvanhempien tarpeeseen.

9 POHDINTA

Vastauksia analysoidessani oli pakko pysähtyä pohtimaan, että onko olemassa lapsen näkökulmasta muita syitä huostaanottoon kuin väkivalta! Aineistoni valossa näyttäisi aina olevan kyse vähintään hylkäämisestä. Huostaanottoon voi olla vanhempien kohdalla monia syitä, mutta lasta on yleensä kohdeltu kaltoin tavalla tai toisella. Nuorten kohdalla syyt voivat olla heidän itsensä aiheuttamia, vaikka silloinkin heidän oireilunsa taustalla on usein perheen ongelmat. Vaikka tiesinkin, että sijoitetut lapset ovat haastavampia kasvatettavia kuin keskimäärin ”normaali perheessä” olevat lapset, jouduin yllättymään siitä haasteen ja työn määrästä, joka kohtaa sijaisvanhempia, sekä lasten oireiden määrästä ja kestosta sijaisperheissä. Myös eri ammattilaisten joukko on valtava, joiden kanssa sijaisperheet joutuvat asioimaan. En ihmettele tämän jälkeen enää yhtään, että he tarvitsivat apua avun hakemiseen. Enkä myöskään sitä, että käyt- töohjeet lapsen mukana olisi hyvä ajatus.

Opinnäytetyöni aihe oli sen kaltainen, että jouduin hakemaan siihen suhteellisen laa- jan teoriapohjan. Kyselyn osalta työtäni ohjasivat hankkeen asettamat tarpeet, mutta varsinaiset tutkimuskysymykseni asetin mielestäni tutkimattomamman aiheen näkö- kulmasta. Halusin löytää sijaisvanhempien tarvitsemia konkreettisia kehittämiskohtei- ta. En käsittele aihetta enää tässä vaiheessa kyselyn mukaisin teemoin vaan keskityn opinnäytetyöni tutkimusongelman pohtimiseen.

Sijaisvanhemmilta nousi niin paljon konkreettisia kehittämisehdotuksia ja tuentarpei- ta, että koin sen tutkimukseni kannalta kaikkein keskeisimmäksi aiheeksi. Mielestäni heidän kokemuksesta nousi hyvin vahvasti esille lasten oireilun mukanaan tuoma työn paljous ja väsymys, sekä vahvankin alan koulutuksen omaavien keinojen puute. Nor-

maaliuden käsite nousi esiin lähes kaikilla tutkimuksen alueilla. Mikä on normaalia ja mikä ei, alkaako normaalius hävitä niin lapsilta kuin aikuisiltakin. Monilla lapsilla normaalius oli aivan erilainen kuin heidän kehitykselleen on hyväksi. Pohdin sijaisvanhempien tuentarpeita ja toiveita edellisessä luvussa.

Sijaisvanhemmat pyrkivät miettimään mistä mikäkin lapsen käyttäytymisessä johtuu. Yleensä he saivat saatavissa olevan tiedon lapsen aikaisemmasta elämästä, joistakin se saattoi olla hyvin suppea. Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa sijoituksen alkuvaiheessa oli useimpien mielestä riittävää. Lähes poikkeuksetta lapsi kuitenkin alkoi oireilla jollakin tavalla. Sijaisvanhemmat pyrkivät vastaamaan siihen normaalilla hoidolla ja huolenpidolla lapsen ikätason mukaisesti. Lapset tarvitsivat paljon hoivaa. Silloin kun normaali hoiva ei riittänyt, vanhempien haasteet alkoivat. Tässä vaiheessa alettiin pohtia omaa kykyä toimia sijaisvanhempana, mikä on normaalia, milloin pitää hakea apua ja mistä, voinko ylipäättään hakea apua *”itsehän olen hommaan ryhtynyt”*.

Yleisesti sijaisvanhemmat kokivat haasteellisimmaksi väkivaltaa kokeneita lapsia kohdatessaan tietämättömyyden mistä lapsen oireet johtuvat. Toiseksi heiltä puuttui keinoja auttaa lasta ja kolmanneksi avun hakeminen oman perheen ulkopuolelta tuntui aluksi vaikealta. Sitten kun kanavat olivat löytyneet, arki sujui paljon helpommin. Haasteet olivat sitä suurempia mitä suurempia lapsen vauriot ja oireet olivat. Varhaisempien vuosien vaurioiden kanssa työskentely oli haastavaa, kun samalla uudet kehityshaasteet painoivat päälle. Näiden vastausten mukaan väkivallasta osattiin ja uskallettiin puhua avoimesti kaikkien osapuolten kanssa.

Sijaisperhetoiminnassa on kodinomaisuus yksi pääasioista, vanhemmilla ei myöskään tarvitse olla alan koulutusta. Vakavasti oireilevat lapset tuovat ymmärrettävästi suuria haasteita hankkia lisätietoa, jotta voisi auttaa lapsia. Yleisesti haluttiin kuitenkin olla perhe, lapsia rakastettiin kuin omia, eikä haluttu muutenkaan tehdä eroa sijoitettujen ja biologisten lasten välillä. Nekin, joilla oli alan koulutusta, kokivat olevansa äitejä, eivät terapeutteja tai opettajia. Ammatista oli hyötyä palvelujärjestelmän tuntemisessa, ja syiden ja seurausten pohtimisessa lapsen auttamiseksi sekä yhteisestä sanastosta viranomaisten kanssa. Lasten ongelmat ovat sijaisvanhempien kokemuksen mukaan muuttuneet haasteellisemmiksi vakavamman vaurioituneisuuden vuoksi. Kuinka pitkään kodinomainen perhetyöskentely heidän kanssaan onnistuu, vai onko sijaisperhe-

toiminnan pakko kehittyä ammatillisempaan suuntaan? Myös Suvi Saarisen (2006) pro gradu tutkielmassa nousi esille sama ongelma, että useimmille lapsille normaali arki ei riitä, mutta perhekeskeiset arvot ovat tärkeitä.

Biologisten ja sijaislasten rinnakkaiselo oli sujunut kaikissa perheissä hyvin, vaikka jotkut olivat aluksi olleet hieman huolissaan. Joissakin perheissä oli ollut aggressiivista tai seksuaalisoitunutta käyttäytymistä, joilta oli joutunut suojelemaan kaikkia perheen muita lapsia. Myös mustasukkaisuutta oli esiintynyt jonkin verran, joka ei kuitenkaan ollut vastaajien mielestä normaalia suurempaa.

Yhteistyö biologisten perheiden kanssa oli joidenkin kohdalla haastavaa, mutta yleensä se oli vakiintunut. Se ei noussut haastavimmaksi ongelmaksi muuta kuin silloin, jos tilanteet jostakin syystä muuttuivat, esimerkiksi biologisen vanhemman sairastuttua (psykkisesti), vanhemman päihteiden käyttö muuttui ongelmallisemmaksi tai vanhemman tilanne oli parantunut ja huostaanoton purkua suunniteltiin. Hyvän yhteistyön biologisten vanhempien kanssa koettiin olevan lapselle hyväksi, kuten myös sen, että lapsella oli lupa kotiutua. Jaettu vanhemmuus oli yleisimmin sitä, että lasten ja vanhempien tapaamiset sujuivat sovitun suunnitelman mukaan. Ristiriitaa tuottivat lomilla olevat erilaiset rajat ja käytännöt. Monien kohdalla sijaisäidit tukivat biologista äitiä hänen ongelmissaan ja lomaäitinä jaksamisessa.

Kaikista vaikein tilanne sijaisvanhempien omien tunteiden hallinnassa oli silloin, kun lapsi oli joutunut kohtaamaan seksuaalista tai muuta raakaa väkivaltaa vanhempiensa taholta, tai vanhemmat olivat sallineet lapsen joutua väkivallan kohteeksi tai näkijäksi. Lapsen ja hänen vanhemman välisen suhteen tukeminen koettiin tällöin vaikeaksi. Näissä tilanteissa oli välttämätöntä päästä purkamaan tunteitaan esimerkiksi puolisolalle, toiselle sijaisvanhemmalle, sosiaalityöntekijälle, terapeutille tai työnohjaajalle.

Sijaisvanhempien lapsuuden kokemukset vaikuttivat yleisesti niin, että haluttiin jakaa sitä hyvää mitä oli koettu lapsuuden perheessä omille ja sijoitetuille lapsille. Vastavasti sitä, mikä oli koettu huonoksi, ei haluttu toistaa omissa perheissä. Vaikka sijaisperheillä oli jokaisella omanlaiset toimintaperiaatteet ja tavat, kaikki olivat hyvin vastuullisia vanhempia ja suhtautuivat empaattisesti lasten biologisiin läheisiin. Kaikkien sijaisvanhempien asenteesta näkyi voimakas antautuminen sijaisvanhemmuuteen. Las-

ten puolesta oltiin valmiita tekemään todella paljon, jaksettiin kestää heidän pahaa oloa ja pyrittiin auttamaan heitä kaikin tavoin. Heidät otettiin omiksi lapsiksi.

Aiheeni oli vähän liiankin laaja opinnäytetyöksi johtuen alkuperäisen kyselyn kattavuudesta. Siksi en pohdi fenomenologisen tutkimuksen rakenteen mukaisesti merkityskokonaisuuksia ja niiden suhteita syvällisemmin. Olen kuitenkin pyrkinyt nostamaan pohdinnassani näkyvämmiin esille ne asiat, jotka tulivat esille useimmissa vastauksissa ja katsoin ne siksi merkityksellisimmiksi. Koin tarpeellisimmaksi käsitellä saatua aineistoa niin, että sieltä tulisi nostetuksi esille mahdollisimman paljon materiaalia kehittämishanketta varten. Kehittämisideat -luvussa on useita ehdotuksia jatkohankkeita varten. Koska kyseessä on kehittämistarpeiden löytäminen, toivon näkökulma jäi raportissani taka-alalle. Haluan kuitenkin nostaa sen tässä esille, koska se näkyi monissa vastauksissa ja haastatteluissa. Sijaisperheiden elämässä oli positiivista tulevaisuuden asennetta ja onnistumisen kokemuksia, lapset toivat mukanaan myös iloa ja energiaa.

Arvioitaessa aineiston kautta syntyvää kokonaiskuvaa, on syytä huomioida vastaajajoukon mahdollinen valikoituvuus ja kyselyjen suhteellisen pieni vastausprosentti. On kuitenkin todettava, että monet saivat mahdollisuuden vaikuttaa, mutta vain ne jotka vastasivat, saivat äänensä kuuluviin. Vastaajien omista lapsuudenkokemuksista oli hajontaa kaikista eniten, se antaa mielestäni kuvan lähtökohdiltaan ja arvoiltaan ja kasvatuseriaatteitaankin erilaisista ihmisistä. Kuitenkin lasten kokemukset oli kuvattu samansuuntaisesti, samoin myös kehittämistarpeet olivat aika yhteneviä. Siksi uskallan olettaa, että löytämäni kehittämiskohteet kuvaavat laajemminkin sijaisperheiden tarpeita. Jouduin myös pohtimaan omaa subjektiivisuuttani koko tutkimuksen ajan, ehkä pari- tai ryhmätyöskentely olisi helpottanut työtä esimerkiksi asian esittämisen jaottelussa. Pystyin kuitenkin mielestäni olemaan avoin ongelman edessä, ainakin ilmiö avautui eteeni paljon laajempaan ja syvempään kuin tutkimuksen alussa.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani, Valli, Raine 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Akar, Sylvia, Tiilikainen, Marja 2004. Katsaus islamilaiseen maailmaan. Väestöliitto 2004. Väestötietosarja 13. 2004. Pdf-dokumentti. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/a1c33b1e1bec828636ef235b9f2aa7b3/1288112994/application/pdf/312998/Katsausislamilaiseenmaailmaan.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.8.2010.

Antikainen, Jorma, Taskinen, Sirpa (toim.) 2006. Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten ja lapsia hyväksikäyttäneiden nuorten hoito. Helsinki: Stakes.

Arkimies, Kirsikka 2008. Terveisiä sijaisperheestä! Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja.

Aunesluoma, Antero 2010. WWW-dokumentti. Sosiaalisen median käsikirja. <http://wiki.helsinki.fi/display/sosmedia/Opas>. Päivitetty 19.2.2010. Luettu 8.5.2010.

Dunderfelt, Tony 1997. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Helsinki: WSOY-oppimateriaalit.

Ensi- ja turvakotien liitto, useita kirjoittajia 2006. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Hämeenlinna: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35.

Erikson, Erik H 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.

Eskola, Jari, Suoranta, Juhani 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Heiskanen, Markku, Piispa, Minna 1998. Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Helsinki: Tilastokeskus.

Heiskanen, Markku 2002. Väki­valta, pelko, turvattomuus. Surveytutkimusten näkökulmia suomalaisten turvallisuuteen. Helsinki: Tilastokeskus.

Holmberg, Tiina 2000. Lapset ja perheväkivalta. Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Huhtalo, Pekka, Kuhanen, Jarkko, Pyykkö, Eero 2003. Kotona turvassa. Katkaise väkivallan kierre. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa –etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Hämäläinen, Helena 2006. Perhehoito. Sijaisvanhemman käsikirja. Jyväskylä: Perhehoitoliitto.

Isoherranen, Kaarina 2005. Moniammatillinen yhteistyö. Vantaa: WSOY.

Kähkönen, Päivi 1994. ”Vanhemmuuden murtuminen” Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1994.

Lajunen, Kaija, Andell, Minna, Jalava, Leena, Kemppainen, Kaija, Pakkanen, Marjo, Ylenius-Lehtonen, Mirja 2005. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: Stakes.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Finlex. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>. Ei päivitystietoa. Luettu 15.8.2010.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Finlex. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.6.2010.

Lastensuojelun käsikirja 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/>. Päivitetty 17.9.2009. Luettu 11.8.2010.

Lehtonen, Anja, Perttu, Sirkka 1999. Naisiin kohdistuva väkivalta. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Levine, Peter A. 2008. Kun tiikeri herää. Trauma ja toipuminen: Traumaterapiakeskus.

NFG, Non Fighting Generation ry 2010. WWW-dokumentti. <http://www.nfg.fi>. Ei päivitystietoa. Luettu 20.8.2010.

Nyqvist, Leo 2001. Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Turku: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Painosalama Oy.

Nykänen, Anu Voutilainen, Marjo 2002. ”Niihin kanssa sai kyllä itkee ja nauroo”: Sijaisvanhempien kokemuksia ja käsityksiä sijaisvanhemmuudestaan ja tuen tarpeestaan. Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäen yksikkö: Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma.

Ojuri, Auli (toim.) 2001. Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29.

Pasanen, Timo 2001. Lastenkodin asiakaskunta tutkittavana. WWW-dokumentti. <http://domino.utu.fi/tiedotus/tiedotukset.nsf/06a4bfeb2992787ec2256b39005e6031/05a2c2977979e8c1c2256a7700271a29?OpenDocument>. Väitöskirja. Turun yliopisto. Ei päivitystietoa. Luettu 26.1.2010.

Pesäpuu ry 2010. WWW-dokumentti. <http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/> Päivitetty 11.5.2010. Luettu 4.10.2010.

Perhehoitajalaki. 312/1992. Finlex. WWW-dokumentti.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19920312>. Ei päivitystietoa. Luettu 24.8.2010.

Perhehoitoliitto 2010. WWW-dokumentti. <http://www.perhehoitoliitto.fi/> Ei päivitystietoa. Luettu 24.8.2010.

Perttu, Sirkka, Söderholm, Anna-Liisa 1998. Väkivaltaa kokeneiden auttaminen. Opas ammattihenkilöstölle. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Purjo, Timo (toim.) 2008. Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen – Nuorten erityiskasvatuksen mahdollisuudet ja keinot. Tampereen yliopistopaino: Kirjoittajat ja Non Fighting Generation ry.

Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (toim.) 2002. Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Rikoslaki. 19.12.1889/39. Finlex. WWW-dokumentti.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Ei päivitystietoa. Luettu 20.9.2010.

Räty, Tapio 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Saarinen, Suvi 2006. Arjen ammattilaiset: sijaisvanhemmuus työnä. Pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto: Sosiaalityö Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Sinkkonen, Jari, Kalland, Mirjam (toim.) 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY-oppimateriaalit.

STT-HS 2010. Tutkimus: Teini-ikäisenä huostaanotetut syrjäytymisvaarassa. WWW-dokumentti.

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Tutkimus+Teiniik%C3%A4isen%C3%A4+huostaanotetut+syrj%C3%A4ytymisvaarassa/1135259928383>. Päivitetty 6.9.2010. Luettu 9.9.2010.

Suomen työnohjaajat ry 2009. WWW-dokumentti. <http://www.suomentyonohjaajat.fi/>
Ei päivitystietoa. Luettu 9.9.2010.

Syrjäläinen, Eija, Eronen, Ari, Värri, Veli-Matti (toim.) 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Söderholm, Annlis, Halila, Ritva, Kivitie-Kallio, Satu, Mertsola, Jussi, Niemi, Sirkku (toim.) 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Säävälä, Hannu 2006. Mies varikolle: apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulu: Oulun ensi- ja turvakoti ry.

Traumapsykoterapiapalvelu Sarastus 2010. WWW-dokumentti.
<http://www.traumaterapiasarastus.fi/yleistietoa.html>. Ei päivitystietoa. Luettu 9.10.2010.

Viola – väkivallasta vapaaksi ry 2010. WWW-dokumentti.
http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/viola-vakivallasta_vapaaksi_ry
Päivitetty 14.6.2010. Luettu 15.8.2010.

Viola – väkivallasta vapaaksi ry ja Pelastakaa Lapset ry. Lastensuojelun ja väkivalta-työn kehittämishankkeen toimintasuunnitelma 2009–2012. Pdf-dokumentti.
http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/viola-vakivallasta_vapaaksi_ry/hankkeet/sijaishuollon_vakivaltatyon_kehi/materiaalit/. Ei päivitystietoa. Luettu 25.1.2010

Virtanen, Päivi (toim.) 1999. Verkostoituva asiakastyö. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

KOKEMUKSET NÄKYVIIN -VÄKIVALTATYÖN KEHITTÄMINEN SIJAISHUOLLOSSA

Tänä päivänä me kaikki joudumme kohtaamaan pelkoa ja uhkaa tavalla tai toisella lähes päivittäin. Se voi tulla koteihimme tiedotusvälineiden kautta tai tarttua puse-roomme, kun astumme ovesta ulos. Myös lapset joutuvat kohtaamaan sitä päiväko-deissa, kouluissa, kaduilla ja valitettavan usein myös kotona. Sijoitetut lapset ovat lähes poikkeuksetta joutuneet kaltointkohdeiluiksi joko fyysisesti, psyykkisesti tai he ovat jääneet vaille hoivaa ja huolenpitoa ennen sijoitusta. Kun lapsi tulee sijaisper-heeseen, hän tuo oman elämänhistoriansa tullessaan ja lähtee jatkamaan elämää uudessa perheessä omista lähtökohdistaan käsin. Sijaisperheellä on myös oma el-ämänhistoriansa, joka on alkanut vanhempien omista lapsuuskokemuksista ja muotou- tunut perheen perustamisen, yhteisten vuosien ja elämäkokemusten myötä omaksi perhe- ja kasvatuskulttuurikseen. Tämä puolestaan nivoutuu olemassa olevaan asuin- ja sukulaisyhteisöön ja laajemmin suomalaiseen kulttuuriin. Suomalainen kuri- tuskulttuurikin on vielä hyvin nuorta. Olemmeko jo keksineet keinot, kuinka rajat ja rakkaus saadaan toimimaan ilman vitsaa, kuinka saada valta ja vastuu tasapainoon tai perheen sisäinen vuorovaikutus toimivaksi? Sijaisperheen tapa toimia voi olla hy- vin erilainen kuin mihin sijoitettu lapsi on tottunut. Kuinka löytää yhteinen sävel, kuin- ka jokainen perheenjäsen voisi tuntea tulevansa ymmärretyksi ja otetuksi huomioon, miten nämä kaikki asiat ylipäätään vaikuttavat toisiinsa?

Lastensuojelutyö lähtee halusta suojata ja auttaa lapsia, lapsille halutaan antaa mah- dollisuus turvalliseen elämään. Sijoituksia ei tehdä koskaan kevyin perustein. Työtä ei jaksaisi tehdä ilman toivon näkökulmaa ja arkeen sisältyykin paljon myös onnistumi- sen kokemuksia. Joskus voi kuitenkin tuntua, että sijaisvanhempien pitäisi olla yli- ihmisiä, jotka pystyvät hallitsemaan tilanteen kuin tilanteen. Kuinka selvitä niissä tilan- teissa, kun mikään ei tunnu toimivan ja hyvän tarjoaminen ei riitä? Koskaan ei voi tietää, mitä uusi sijoitettu lapsi tuo tullessaan perheen elämään. Kaikkeen ei voi mi- tenkään valmistautua. Miten voin tukea ja auttaa juuri tätä lasta, joka on hoitoni us- kottu? Onko apua saatavissa silloin kun olen itse neuvoton tai tarvitsen tukea? Mistä sitä saa? Voinko kertoa kenellekään, miltä minusta tuntuu? Miten yhteistyö sujuu lapsen biologisten vanhempien kanssa, entä sosiaalityöntekijöiden tai muiden yhteis- työtahojen kanssa. Miten meillä menee perheenä, ymmärtävätkö sukulaiseni minua?

Tämän hankkeen myötä haluamme osaltamme rohkaista ja auttaa sinua jaksamaan arvokkaassa työssäsi sekä saamaan apua niihin konkreettisiin pulmiin, joita ehkä koet sijaisvanhemmuudessa olevan. Vaikka tiedämmekin, että kätesi ovat työtä täyn-nä, toivomme että voisit paneutua hetkeksi pohtimaan kyselyn aiheita ja kirjoitella mietteitäsi ylös mahdollisimman avoimesti. Näin voimme kohdentaa kehittämistyön juuri niihin asioihin, jotka ovat keskeisimpiä.

**KIITOS JO ETUKÄTEEN AJASTASI, VAIVANNÄÖSTASI JA KOKEMUSTESI
JAKAMISESTA!**

Vastaamiseen liittyviä yleisiä ohjeita:

Jos perheessäsi on sijoitettuna useita lapsia, miettisitkö asioita kunkin lapsen kannalta erikseen. Kysymysteemojen alla on viitteenomaisesti alakohtia ja tarkennuksia, mutta voit kirjoittaa aiheesta siitä, mitä sinulle tulee mieleen tai on merkityksellistä. Kirjoituksen ulkoasuun tai kieliasuun ei tarvitse kiinnittää huomiota. Jos asioiden kirjoittaminen on sinulle vierasta ja työlästä, mutta haluaisit kokemuksesi tietoomme, voimme tehdä kyselyä myös puhelimitse.

1. Sijaislapsen elämäkokemukset

Minkä ajattelet olevan perheessäsi sijoituksessa olevan lapsen elämässä hyviä ja kantavia kokemuksia, ja mitä huonoa hän on kokenut? Lapsen mahdolliset kokemukset fyysisestä tai henkisestä väkivallasta? Oletko saanut lapsen mahdollisista kaltoinkohtelukokemuksista tietoa muualta kuin lapselta?

(miten kokemukset näkyvät perheen arjessa, ihmissuhteissa kaikkien osapuolten välillä: sij.lapset↔sij.vanhemmat↔ biol.vanhemmat ↔ perheen biol.lapset, luottamuksessa, mitä apua lapsi tarvitsisi/saa/on saanut, koetko voivasi auttaa, mistä saat tarvittaessa apua, mitä keinoja käytettävissä ristiriitatilanteissa,ym.)

→

Pelastakaa Lapset - Rädda Barnen
Save the Children Finland

Hyvä sijaisvanhempi!

Keväällä 2009 on alkanut Viola ry:n ja Pelastakaa lasten yhteinen sijaishuollon väkivaltatyön kehittämishanke; Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa. Aivan aluksi, kehittämistyön pohjaksi, haluaisimme kuulla Sinun omia kokemuksiasi, mielipiteitäsi ja tarpeitasi tästä joskus paljonkin arkeen vaikuttavasta alueesta. Olet hankkeemme kannalta arvokas kokemusasiantuntija. Toivoisimme, että ehtisit tutustua oheiseen materiaaliin sekä täyttää mukana olevan kyselyn. Molemmille perheen vanhemmille on omat lomakkeet.

Kysely on täysin luottamuksellinen, nimesi ei tule missään vaiheessa tietoomme. Kirje on postitettu Mikkelin sosiaalitoimesta kaikille Mikkelin alueelta sijoitettujen lasten sijaisperheille (n.30 perhettä). Kukaan muu kuin kyselyä tekevä opiskelija ja hanketyöntekijät eivät näe täytettyjä kyselylomakkeita sellaisenaan. Vastanneiden tiedot käsitellään teemoittain sisältöjen mukaan siten, että tunnistettavuus häviää. Vastauksista tehdään mahdollisesti opinnäytetyö.

Pyydämme Sinua ystävällisesti palauttamaan vastaukset nimettömänä oheisessa kirjekuoressa 30.10.2009 mennessä.

Kerromme mielellämme lisää koko hankkeesta tai kyselystä. Lisätietoja saa sijaishuollon ohjaaja Tarja Juutilaiselta (puh. 044 794 5684) tai allekirjoittaneilta.

Yhteistyöterveisin!

Pirkko Repo
sosionomiopiskelija
050 382 4077
pirkko.repo@mail.mamk.fi

Eeva Immonen
kehittäjäsosiaalityöntekijä
044 529 3269
eeva.immonen@viola-vakivallastavapaaksi.fi

Pia Marttala
kehittäjäpsykologi
044 529 0009
pia.marttala@viola-vakivallastavapaaksi.fi

Anu Huovinen
kehittäjäsosiaalityöntekijä
050 433 1413
anu.huovinen@pelastakalapsset.fi
Pelastakaa Lapset ry
Keski-Suomen aluetoimisto
Väinönkatu 11 A
40100 JYVÄSKYLÄ

Eeva Immonen
kehittäjäsosiaalityöntekijä
044 529 3269
eeva.immonen@viola-vakivallastavapaaksi.fi
VIOLA - väkivallasta vapaaksi ry
Hallituskatu 5
50100 MIKKELI

Pia Marttala
kehittäjäpsykologi
044 529 0009
pia.marttala@viola-vakivallastavapaaksi.fi
VIOLA - väkivallasta vapaaksi ry
Hallituskatu 5
50100 MIKKELI

Pelastakaa Lapset - Rädda Barnen
Save the Children Finland

Hyvä sijaisvanhempi!

Sait noin kuukausi sitten esitteen keväällä alkaneesta Viola ry:n ja Pelastakaa lapset ry:n yhteisestä sijaishuollon väkivaltatyön kehittämishankkeesta; Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa.

Mukana oli kysely sijaisvanhempien kokemuksista kohtaamastaan väkivallasta. Jos olet jo palauttanut kyselyn, suurkiitos lähettämästäsi arvokkaasta vastauksesta! On kuitenkin vielä monia palauttamattomia kyselyitä, jotka toivoisimme palautuvan tänne Violaan tämän vuoden loppuun mennessä. Tämä olisi ensiarvoisen tärkeää hankkeen kehittämistyön kannalta. Näin voisimme pyrkiä etsimään ratkaisuja juuri niihin pulmiin joita Sinä koet työssäsi.

Jos kysely tuntuu hankalalta täyttää, riittää kun vastaat vaikka ensimmäiselle sivulle niitä asioita mitkä Sinulle tulevat ensimmäisenä mieleen. Myös se on vastaus, jos kirjoitat että aihe ei kiinnosta. Voit myös vastata vain niihin kysymyksiin joihin haluat. Kaikki palautetut lomakkeet ovat meille tärkeitä. Voit myös vastata sähköpostilla, tai voimme tehdä haastattelua puhelimitse tai jopa paikan päällä. Emme halua tehdä kehittämistyötä sen itsensä vuoksi, vaan toivomme todella että saisimme aikaan konkreettista tukea sijaisperheiden arvokkaaseen ja tarpeelliseen työhön.

Kerromme mielellämme lisää koko hankkeesta tai kyselystä. Lisätietoja saa kyselyä tekevältä sosionomiopiskelijalta, hanketyöntekijöiltä tai sijaishuollon ohjaaja Tarja Juutilaiselta (puh. 044 794 5684).

Yhteistyöterveisin!

Pirkko Repo
sosionomiopiskelija
050 382 4077
pirkko.repo@mail.mamk.fi

Eeva Immonen
kehittäjäsosiaalityöntekijä
044 529 3269
eeva.immonen@viola-vakivallastavapaaksi.fi

Pia Marttala
kehittäjäpsykologi
044 529 0009
pia.marttala@viola-vakivallastavapaaksi.fi

Anu Huovinen
kehittäjäsosiaalityöntekijä
050 433 1413
anu.huovinen@pelastakaalapset.fi
Pelastakaa Lapset ry
Keski-Suomen aluetoimisto
Väinönkatu 11 A
40100 JYVÄSKYLÄ

Eeva Immonen
kehittäjäsosiaalityöntekijä
044 529 3269
eeva.immonen@viola-vakivallastavapaaksi.fi
VIOLA - väkivallasta vapaaksi ry
Hallituskatu 5
50100 MIKKELI

Pia Marttala
kehittäjäpsykologi
044 529 0009
pia.marttala@viola-vakivallastavapaaksi.fi
VIOLA - väkivallasta vapaaksi ry
Hallituskatu 5
50100 MIKKELI

Syventäviä kysymyksiä

1. Miten vaikeaa on eritellä mistä mahdollinen lapsen oireilu tai haasteellinen käyttäytyminen johtuu
2. Mitä oireita (mahd.) kohtaamillasi väkivaltaa kokeneilla lapsilla olet havainnut
3. Mistä tiesit/epäilit että lapsi on kohdannut väkivaltaa
4. Mitä keinoja sinulla oli auttaa lasta
5. Tarvitsitko apua / millaista / saitko / oliko sitä helppo pyytää
6. Pystyitkö mielestäsi auttamaan
7. Onko sinulla pitempiaikaista kokemusta kuinka lapsi on selviytynyt ennen sijoitusta kokemastaan väkivallasta
8. Mikä on vaikeinta kohdattaessa väkivaltaa kokenut lapsi
9. Mitä erityisesti tulisi huomioida
10. Onko väkivallasta tullut normaali ilmiö sijoitettujen lasten kohdalla
11. Miten säilyttää oikea suhde, ns. normaali suhtautuminen väkivaltaan omassa suhtautumisessa (rikos, ei hyväksyttävää käytöstä missään muodossa, ei myöskään kurinpidollisesti, tekoja ei tarvitse hyväksyä mutta tekijä kyllä, uhri ja tekijä tarvitsevat apua)
12. Väkivaltaa kokenut lapsi voi itse käyttäytyä väkivaltaisesti tai seksuaalisesti. Oletko joutunut kohtaamaan, onko sinulla keinoja kohdata. Millaisia?
13. Väkivalta sijaisperheissä? Onko sitä, millaista, mistä johtuu?

Sijaisperhe tai laitos on lapselle usein väkivallattomampi paikka elää kuin koti. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat joutuneet harvemmin heistä huolehtivien aikuisten väkivallan kohteeksi kuin ne, jotka asuvat omien vanhempiansa kanssa

Esim:

tukkapöllyä 17 % kotona asuvista lapsista ja 6 % sijoitetuista lapsista
lyöty 6 % kotona asuvista ja 3% sijoitetuista lapsista
henkistä väkivaltaa 55 % kotona asuvista ja 42% sijoitetuista lapsista
haukut vanhemmiltaan 42% kotona asuvista ja 28% sijoitetuista lapsista

Aikuiset kohdistavat lapsiin kuritusväkivaltaa yhtä usein lastensuojelulaitoksissa, sijaisperheissä sekä muissa perhe- ja asumismuodoissa. (Noora Ellonen ym. 2007–2010. Poliisiammattikorkeakoulu Lapsiuhritutkimus)

14. Voiko väkivallasta puhua eri tahojen kanssa, onko valmiuksia, sanoja
15. Entä väkivaltaa kokeneen lapsen kanssa, biol. lasten ja koko perheen kanssa
16. Millaista apua sijaisvanhemmat mielestäsi tarvitsevat kohdatessaan väkivaltaa kokeneita lapsia / tarvitaanko? vai yritetäänkö vain selvitä päivästä toiseen haasteellisesti käyttäytyvän lapsen kanssa?
 - ammattiapua, terapiaa lapsille ja vanhemmille tms.
 - koulutusta → tulossa väkivaltatyön koulutus Mikkeliin S-10 ESITE!
 - työnohjausta
 - vertaistukea
 - muuta
17. Työnojausryhmä käynnistynyt S-09, onko tästä kokemusta / onko miten laajasti kiinnostusta
18. Vanhemmuus
 - omien lapsuuden kokemusten vaikutus, arvot
 - biologisten vanhempien ymmärtäminen?
 - jaettu vanhemmuus – yhteistyö (selkeä huostaanoton perustelu helpottaa jaettua vanhemmuutta?)
19. Sijaisvanhemmuus
 - miksi sijaisvanhemmaksi? työtä?
 - yllättävintä?
 - arvostus?
20. Mikä auttaa sinua jaksamaan
21. Mitä konkreetista odostat/toivoisit hankkeelta